

RÁTH ANDRÁS FELJEGYZÉSEI A 16. FELDERÍTŐOSZTÁLY 1944–1945 KÖZÖTTI MŰKÖDÉSÉRŐL

Ráth András 1917. május 28-án született Szegeden, hosszú lovas múlttal rendelkező családban. A mosonmagyaróvári Gazdászati Akadémián tanult, majd ennek elvégzése után, 1939. október 1. és 1941. szeptember 30. között töltötte tényleges katonai szolgálatát. 1940. május 1-jén fejezte be a tartalékos tiszti iskola második évfolyamát; a 18. gyalogdandár önálló huszárszázadának szakaszparancsnokaként vett részt az erdélyi bevonulásban.

A visszaemlékezés szerzőjét 1944. január közepén hívták be szolgálatra, és az újonnan létrehozott 16. felderítőosztály 16/2. lovasszázadába osztották be, mint a III. lovasszakasz parancsnokát. Visszaemlékezését 1992-ben írta, az 1944. március és 1945. január közötti időszakot öleli fel. A szerző kezdetektől részt vett a harcokban, egészen 1945. januári, Szádalmás mellett bekövetkezett fogságba eséséig. 1944. július 25-én felterjesztették a Német Vaskereszt II. osztályára, július 27-én Kormányzói Dicsérő Elismerésre, vagyis Magyar Koronás Bronz Érdeméremre. December 12-én Dicsérő Elismerés hadiszalagon, kardokkal kitüntetését kapott.¹ Hadnagyi kinevezéséről az 1944. december 15-i osztályparancs tudósít, július 1-jei határidővel léptették elő.²

A felsőszolcai fogolytáborból 1945. április 8-án szökött meg. A demokratikus magyar honvédségben 1945. április 20. és június 20. között Makón, az 56. kiegészítő parancsnokságon, majd 562. bevonulási központnál szolgált. Mint osztályidegenty, 1957-ben lefokozták. 1994. január 21-én halt meg.³

A visszaemlékezés a felderítőosztály, illetve főleg a huszárszázad szervezete és alkalmazásának ismertetése mellett számos adatot tartalmaz a kor jelentősebb eseményeivel (német megszállás, nyilas hatalomátvétel) kapcsolatban, illetve kiválóan jellemzi mind a fronton szolgálók, mind a hátszág lelkiállapotát, hangulatát.

A szerző visszaemlékezésében pontos dátumokat csak elvétve említ, ugyanakkor a leírt események időpontja és helyszíne a legtöbb esetben visszakövetkeztethető az osztály napiparancsaiban található adatokból. Visszaemlékezésének megírása mellett Ráth hadnagy alapos kutatást végzett az osztály iratanyagában; kivonatokat készített a napiparancsokból, a veszteség- és a kitüntetési listákat is összeállította, illetve rögzítette a III. huszárszakasz csaknem teljes névsorát.

Ráth András és a felderítőosztály tisztje, Kováts Tibor kisebb terjedelmű visszaemlékezéseinek, illetve az osztály nagyobb részben fennmaradt iratanyagának köszönhetően, viszonylag pontos kép alkotható a 16. felderítőosztály tevékenységéről és működéséről, az utolsó két háborús hónap kivételével. Jelen tanulmányban a visszaemlékezésnek csak a 16. felderítőosztályra vonatkozó részeit közöltem, a mai helyesírásnak megfelelően átírva.

A felderítőosztályok a magyar királyi Honvédség 1943. évi átszervezésekor jelentek meg a hadrendben, a háromezredes gyaloghadosztályok közvetlen alosztályaként. A 16. felderítőosztály a debreceni VI. hadtest alárendeltségébe tartozó szolnoki 16. gyaloghadosztály kötelékében került felállításra. Az elméletben 760 fős osztályokat kerékpá-

¹ Kitüntetési javaslatok, illetve a 16. felderítőosztály 24. számú napiparancsa (1945. február 14.) Hadtörténelmi Levéltár (a továbbiakban: HL) II/1680.

² A 16. felderítőosztály 100. számú napiparancsa (1944. december 15.) HL II/1680.

³ *Bene János – Szabó Péter: A magyar királyi honvéd huszár tisztikar 1938–1945.* Győr, 2006. 575. o.

ros- és lovasszázad, aknavető-, távbeszélő-, árkász-, nehéz páncéltörőágyús- és páncélgépkocsi-szakasz alkotta.⁴ A harcászati felderítőosztályok teljesen új elemként jelentek meg a magyar hadszervezetben, azokat német mintára hozták létre, bár a német osztályok főként páncélgépkocsikat alkalmaztak. A 16. felderítőosztályt a magyar királyi 14. „Vak Bottyán” kerékpáros-zászlóaljából és a 17. önálló huszárszázadból hozták létre és „olyan gyorsan mozgó alakulat volt, amely közvetlenül a hadosztályparancsnokságnak volt alárendelve és mind terepen, mind úton alkalmazható, bevethető volt. Támadásban, az első vonalban, állásharcban általában tartalékban, visszavonulásban utóvédként került bevetésre.”⁵

Az osztály zöme Debrecenben, a kerékpáros század Hajdúböszörményben települt, a legénység legnagyobb részét alföldi magyarok, kisebb részben ruszin és román nemzeti-ségűek alkották.

Az 1. hadsereg, így a hadosztály mozgósítására is 1944. január 6-án került sor, a magyar vezetés ekkor döntött arról, hogy a Kárpátok védelmére kiküldi Náday István vezérezredes⁶ parancsnoksága alatt az 1. hadsereget, amelynek offenzív alkalmazásával ekkor még nem számoltak.⁷

A 16. felderítőosztály az 1. hadsereg alakulataival március 9.-10. között vonult fel Királyháza–Gödényháza térségébe; a Tatár-hágó–Uzsoki-hágó közötti terepszakaszon vonult fel. Az osztályparancsnoki utasítások március 12-éig Debrecen keltezéssel, utána tábori postaszám alatt jelentek meg, számozásuk is újra 1-től indult. Az első parancs többek közt felszólítja a katonákat a „ruszin és zsidó lakossággal való emberséges és jóindulatú bánásmódra”,⁸ illetve intézkedik a katonák „tétlenségének” megakadályozásáról.

A hadsereg felvonulása alatt zajlott le az ország német megszállása, ez azonban nem okozott jelentős fennakadást a mozgósításban és a kivonulásnál. A német vezetés végül úgy döntött, hogy nem fegyverzi le a Magyar Királyi Honvédséget, hanem német parancsnokság alatt alkalmazza a Szovjetunió ellen.⁹

A magyar vezetés nem számolt a hadsereg Kárpátokon kívüli alkalmazásával.¹⁰ Az erre irányuló német kérések elleni tiltakozásként Náday vezérezredes lemondott, helyét április 1-jétől Lakatos Géza vezérezredes¹¹ vette át. A magyar erők offenzív alkalmazását az is indokolta, hogy a Dnyesztertől délre hadműveleti rés keletkezett a visszavonuló német Észak-Ukrajna és Dél-Ukrajna Hadseregcsoport között, ennek kitöltését pedig az 1. hadsereggel tervezték.

⁴ Szabó Péter – Számvéber Norbert: A keleti hadszíntér és Magyarország 1943–1945. Debrecen, 2008. 253. o., illetve dr. Kováts Tibor: Előszó a m. kir. 16. felderítőosztály történetéhez 1996. HL Tanulmánygyűjtemény 3. d. (a továbbiakban: Kováts) 339. 1. o.

⁵ Kováts uo.

⁶ Náday István (1888–1954) vezérezredes, a magyar 1. hadsereg parancsnoka 1942. augusztus 1. és március 31. között. Ismert volt angolbarátságáról, a németek ezért követelték távozását. 1944. szeptember 22-én Olaszországba repült, hogy tárgyaljon az angolszász szövetségeseikkel Magyarországon való kiválásáról, de küldetése nem járt sikerrel. Borbándi Gyula: Magyar politikai pályaképek 1938–1948. Budapest, 1997. (A továbbiakban: Borbándi) 314–315. o.

⁷ György Sándor: A magyar királyi 16. honvéd felderítőosztály harcai az 1. hadsereg kötelékében 1944–1945. (A továbbiakban: György) MA Szakdolgozat. Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Kar, Piliscsaba, 2012. 23. o.

⁸ A 16. felderítőosztály 1. sz. napiparancsa (1944. március 12.) HL II/1680.

⁹ György 21–22. o.

¹⁰ A magyar vezetés az első világháborús tapasztalatok alapján bízott abban, hogy a Vörös Hadsereg nem kísérel meg a Kárpátok áttörését a nagy véráldozatok miatt. A politikai vezetés elképzeléseiről bővebben lásd: Kállay Miklós: Magyarország miniszterelnöke voltam 1942–1944. Budapest, 1991.

¹¹ Lakatos Géza vezérezredes (1890–1967) 1941. augusztustól a kassai VIII. hadtest, 1943. május 15-től a megszálló csapatok, augusztus 1-jétől az újjászervezett magyar 2. hadsereg parancsnoka. Az 1. hadsereg parancsnokságát 1944. április 1. és május 31. között látta el. Augusztus 29-étől miniszterelnök, nagy szerepe volt az október 16-ára tervezett kiugrásban, azonban ez megoldhatatlan feladatok elé állította a politikusként tapasztalatlan tábormokot. A nyilasok letartóztatták, később a kommunisták internálták. Borbándi 269–271. o.

A korlátozott célú támadás végül 1944. április 17-én indult meg Ottynia–Obertyn–Delatyn–Kolomea irányába. A támadó erők a magyar 16. és 24. hadosztályból, 2. páncéloshadosztályból, 1. és 2. hegyidandárból, 63. határvédelmi portyázóosztályból, 66. határvadászcsoporthoz illetve az addig megszálló feladatokat ellátó VII. hadtest 18., 19. és 201. könnyűhadosztályából, valamint a német XI. hadtestből (68. és 367. gyalog-, 101. vadászhadosztály) álltak. A 70-80 kilométeres arcvonalon kibontakozott támadás célját elérte; a magyar és német erők végül április 30-tól mentek át védelembe.¹² Május folyamán a magyar és német erők igyekeztek megfelelő védelmi vonalakat kiépíteni a Kárpátok gyűrűje előtt, azonban ezt az utánpótlási nehézségek komolyan hátráltatták; több szakaszon a terep sem kedvezett a védelemnek, de a német hadvezetés merevsége miatt „indokolatlan” visszavonulás szóba sem kerülhetett. A magyar arcvonalszakaszon július második feléig viszonylagos nyugalom volt, folyt a védelmi állások kiépítése.¹³

A Vörös Hadsereg támadása végül július 22-én¹⁴ érte el a magyar erőket; azok védelmi rendszere hamarosan felbomlott, megkezdődött a háború végéig tartó visszavonulás. Augusztus 23-án Románia frontváltást hajtott végre, a Vörös Hadsereg csapatainak így lehetősége volt a Kárpátok védelmi vonalainak megkerülésére. A magyar 1. hadsereg augusztus 24-25-én vonult vissza a Szent László-állásba, egy hónappal később pedig az Árpád-vonalra.¹⁵ A harcok augusztus 24-től már Erdély területén folytak, szeptember 7-től kezdődött meg a Székelyföld katonai kiürítése; a magyar 2. és 3. hadsereg erői képtelenek voltak feltartóztatni a támadó szovjet és román csapatokat. A szovjet erők 1944. október 6-án indították meg támadásukat, amelynek célja az Erdélyben és Kárpátalján védekező magyar és német erők hadműveleti bekerítése volt.¹⁶ A támadók október közepére több helyen hídfőket létesítettek a Tiszán, de a hadműveleti bekerítés nem sikerült, a német és magyar erők Nyíregyháza–Debrecen irányú támadása következtében; a 16. felderítőosztályt, mint gyorsan mozgó alakulatot október 26–27-én Királytelek (ma Nyírtelek) mellett vetették be, sikerrel.¹⁷ A szovjet offenzíva ideiglenes megállításával lehetővé vált a Tiszától keletre települt erők visszavonása a folyó mögé.

Az 1. hadsereg ezek után Észak-Magyarország, majd Szlovákia területén harcolt; a körülmények egyre romlottak, mind az ellátást, utánpótlást, mind pedig a morális harcértéket tekintve. A katonák harci szellemét nagyban rontotta az 1944. október 16-án bekövetkezett nyilas hatalomátvétel, illetve az új vezetés sok, értelmetlennek tűnő intézkedése, valamint a német csapatok lekezelő és sok esetben bajtársiatlan viselkedése. A magyar 1. hadsereg parancsnokságát végül 1945. január 18-án vonták ki újjászervezésre és feltöltésre, a 16. és 24. hadosztály azonban végig az első vonalban maradt. A 16. felderítőosztály ezen időszakban Rozsnyó és Dobsina, majd Besztercebánya és Breznóbánya térségében állomásozott.¹⁸

¹² György 25–30. o.

¹³ Hunyadi- és Szent László-állás: előbbi az Északkeleti-Kárpátok hágóit lezáró erődítések legkülső vonala, megerősített támpontokból, völgyzárakból, illetve fa-föld és betonerődökből állt. A Szent László-állás az Árpád-vonal (lásd később) előretolt állásaként az akkori országhatáron húzódott és lezárta a Keleti-Beszkidék, illetve a Máramarosi-havasok hágóit. *Sipos Péter – Ravasz István* (szerk.): Magyarország a második világháborúban. Lexikon A–Zs. II. kiadás. Budapest, 1996. (a továbbiakban: *Lexikon*) 182. és 399. o.

¹⁴ A Ivv–sandomierzi szovjet offenzíva július 13-án indult meg a magyar arcvonalszakasztól északra, az 1. hadsereg vonalait annak balszárnya érintette. *Ravasz István: Magyarország és a Magyar Királyi Honvédség a XX. századi világháborúban 1914–1945.* Debrecen, 2003. (a továbbiakban: *Ravasz*) 131–132. o.

¹⁵ György 55. o.

¹⁶ *Ravasz* 168–169. o.

¹⁷ *Dr. Kovács Tibor: A királytelkei csata.* HL II/1680 1—2. o.

¹⁸ György 67–79. o.

A felderítőosztály iratanyaga, bár nagy részben megmaradt, az 1945. évre kevés, az osztályra vonatkozó adatot tartalmaz. A napiparancsokban elsősorban az új államvezetés intézkedései, tervezetei, illetve propagandája olvasható; a hangzatos szövegeknek azonban teljes mértékben ellentmondanak a visszaemlékezések, illetve a magyar katonák elhanyagolt külsejével, fásultságával, „katonához nem méltó” viselkedésével foglalkozó utasítások, észrevételek. A felderítőosztály utolsó napiparancsát 1945. március 13-án adták ki, az osztály akkor a törzs mellett csak egy nehézfényverszázból, távbeszélő- és árkászszakaszból állt; alegységei, feltehetően, beolvadtak a hadosztály többi alakulatába és folytatta visszavonulását.¹⁹ A 16. gyaloghadosztály végül 1945. május 4-én kapitulált a teplicei kastélyban.²⁰ A felderítőosztályt, mint kiképző alakulatot a Dunántúlra, később osztrák területre vezényelték, ahol május első hetében esett szovjet fogságba.²¹

¹⁹ György 80–85. o.

²⁰ *Údovecz György*: Königrätzről Litomelg – A császári és királyi 68. jászkun és a magyar királyi 10. Bethlen Gábor gyalogezred története Budapest, 2007. (a továbbiakban: *Údovecz*) 57. o.

²¹ *Bene – Szabó* 112. o.

EMLÉKEK A II. VILÁGHÁBORÚBÓL²²

1944. január közepén már javában folyt a fölszerelés, a legénység és a lovak szétosztása, a felszerelés kiadása és az első összeszoktató lovardák²³ megkezdése. Ez utóbbi mindjárt az első napokban igen rosszul végződött számomra, mert egy rajparancsnoknak kijelölt kiváló fiatal tizedesem olyan szerencsétlenül bukott a lovával, hogy egyik lábának nyílt törésével kellett kórházba szállítani. Amikor induláskor utolszor látogattam meg, sírva búcsúzott tőlem, nagyon bántotta, hogy nem jöhetett ki velünk. Rövidesen összeállt a század, amelynek parancsnoki állományának következő volt a névsora.²⁴

Századparancsnok: Győry Mihály ht. alezredes²⁵

Arcvonalmögötti tiszt:²⁶ Kaszanyitszky Andor tart. hadnagy²⁷

Állatorvos: J. Kovács Dezső, tart. állatorvos zászlós²⁸

Szolgálatvezető: Tikos Márton főtörzsőrmester

Patkolómester: Patkós János főtörzsőrmester

I. szakaszparancsnok: Magas László tart. zászlós²⁹

II. szakaszparancsnok: dr. Neubauer Pál tart. zászlós³⁰

III. szakaszparancsnok: Ráth András tart. zászlós

IV. nehézfegyver-szakaszparancsnok: Szathmáry Ferenc zászlós³¹

Az osztály és a huszárszázad elkészült, a hadosztály is elérte a menetkész állapotot, ezért aztán az utolsó szemlére összegyülekezünk a régi repülőtéren és eldefilíroztunk³² vitéz kisbarnaki Farkas Ferenc altábornagy,³³ hadtestparancsnok előtt.

Eddig velem lakott az Arany Bika Szállóban ifjú feleségem is, de miután tudtam, hogy a szemle után azonnal waggonfrozás [sic!] következik [...] a másnap reggeli vonattal gyorsan hazaküldtem, a búcsúzás fájdalmait megelőzendő.

A waggonírozás minden különösebb nehézség nélkül bonyolódott le. Ha rátermettek a rajparancsnokok, akkor abban nem lehet hiba. Rövidesen megindult a szerelvény, irány Királyháza. Utunk zavartalan volt, de egyszer valami ok miatt megállt a nyílt pályán. Szerencsénkre ott, ahol egy hatalmas uradalmi lucernatábla terült el, fölboglyázott szénával. Még egyet sem gondolhattunk, a vasúti kocsi ajtaja kinyílt, és mint a hangyák, szétrajzottak a huszárok, felszerelve pokrócok-

²² HL II/1680.

²³ Alakzatban végrehajtott lovas menetek.

²⁴ A visszaemlékezésben szereplő tisztekkel kapcsolatos adatok forrása György 112–115. o. a felderítőosztály napirancsai és *Udovecz* György kutatásai alapján, kiegészítve a *Bene – Szabó* adataival.

²⁵ Győry Mihály (1899, Iklódy Ida) hivatásos alezredes, a huszárszakasz, majd 1944. december 20-ától a felderítőosztály parancsnoka. 1945. áprilisában megtagadta a fiatal leventék bevetésére kapott parancsot, ezért hadbírósg elé állították. Végül május 12-én esett szovjet fogságba. 1954-ben halt meg, üzemi balesetben. *Bene – Szabó* 111–112. o.

²⁶ Századparancsnok-helyettes; az ellátás és a hírszerzési feladatok is hatáskörébe tartoztak.

²⁷ Kaszanyitszky Andor (1907, Váradi Szabó Irén) tartalékos hadnagy, a felderítőosztály arcvonalmögötti tisztje.

²⁸ J. Kovács Dezső tartalékos állatorvos zászlós, 1944. június 30.–augusztus 30. között vezető állatorvos, utána az osztálytörzshöz vezényelték, 1945. február 12-én kórházba utalták.

²⁹ Magas László (1919, Gerley Margit) tartalékos zászlós, az I. lovasszakasz parancsnoka, háromszor sebesült. Utolsó sebesülése (1944. október 27.) után a 24. Lőkiképző és Felszerelő Központ szakaszparancsnokaként szolgált, 1945. május 5-én amerikai fogságba esett, ahonnan az év novemberében szabadult. 2002-ben halt meg. *Bene – Szabó* 509. o.

³⁰ Dr. Neubauer Pál (1912, Mayer Blanka) tartalékos zászlós, a II. lovasszakasz parancsnoka, hadifogságba esett: 1944. július 25-én, Kamiennánál.

³¹ Szathmáry Ferenc (1920, Molnár Julianna) tartalékos zászlós, a IV. lovasszakasz parancsnoka, megsebesült: 1944. október 27-én, Királyteleknél. 1945. május 2-án esett amerikai fogságba, 1958-ban, mint osztályidegenc lefokozták. 1993-ban hunyt el. *Bene – Szabó* 610. o.

³² Díszmenetben elvonultunk.

³³ Kisbarnaki Farkas Ferenc (1892—1980) altábornagy, 1943. augusztus 21-étől a VI. hadtest parancsnoka, 1944. október 14-ig. A nyilas hatalomátvétel után a kiürítést és a kitelepítéseket irányította 1945. január 8-ig. A háború után Nyugat-Németországban telepedett le, ott is halt meg. *Borbándi* 129–131. o.

kal, sátorlapokkal, hogy minél több szénát szerezhessenek lovaiknak. Mert bármi történjék, bármire nyíljék lehetőség, az igazi huszár első gondolata mindig a lova jólétével kerül összefüggésbe.

Megérkezve Királyháza vasútállomásra, a kirakodás itt is nagyobb baj nélkül megtörtént, noha itt az ehhez szükséges segédeszközök távolról sem álltak olyan gazdagsággal rendelkezésre, mint Debrecenben.

A vasútállomásról aztán hasig érő hóba mentünk gyalogmenetben első állomáshelyünkre, Nagytarnára, ahol napokig szoktattuk huszárainkat lovaikhoz és mindkettejüket a havas, hegyes, sziklás terephez. Egyik sem volt könnyű feladat, hiszen a rossz lovaglás okoz sántaságot, nyereg-törést és egyéb menet képtelenséget előidéző bajt. Azután itt kellett megkezdenünk lovaink télire történő átvásalását is.

De ugyanitt értük meg azt a tragikus március 19-i napot, amikor a németek aljas fondorlattal hajtották végre Hazánk megszállását.³⁴ Szerencséje volt minden németnek, hogy aznap nem vetődött a faluba, mert nem sok öröme tellett volna a Szathmáry Ferivel való találkozásában.

Innen ugyancsak gyalogmenetben, 40 db előfogat igénybevételével mentünk át Alsószinevésre, ahol a külső körülmények gyakorlatilag nem változtak, de itt jobb szállást sikerült kapnom.

Eleddig nagyon békés hangulatban leledzettünk, de végül is megindultunk, még mindig hasig érő hóban Husztnak és onnan föl a Nagygág völgyében, Toronyára. Nem volt könnyű az út, de vidáman vettük az első akadályokat.

Toronyán jó néhány napig pihenőt tartottunk. A III. szakaszt viszont fölrendelték az ezeréves határra, hogy ott védelmi géppuskafészeket, bunkereket építsünk.³⁵ Igyekezünk, mert az első bunkerek képeztek egyúttal a saját szálláshelyünket is, mert csak úgy a havon éjszakázni nem lett volna kellemes. Arra már nem emlékszem, hogy hány és milyen erősségű géppuskafészeket és bunkert építettünk, de az eset már csak azért is emlékeztetéssé marad részemre, mert életemben először és utoljára volt siléc a lábamon.

Ennek a munkának is vége szakadt, a kapott parancs alapján levonultunk Toronyára, hogy meginduljunk Galicia felé, keresztül a nevezetes hágón. A túldoldal első kis falucskájában már minden lakható lehetőséget elfoglalt egy hegyvidász század, így Wyskow-Paczykowban számunkra nem maradt más hátra, mint megismerkedni a szabadszállás örömeivel, a Kárpát-hegység északi lábánál, méteres hóban.

Jómagam nem estem kétségben, mert velem volt apám első világháborús remek hálósákja, Csorba Benő legényem pedig beburkolózott minden pokrócunkba és jól összebújva aludtunk el, már csak a fáradtságtól is. Reggel aztán azt vettük észre, hogy hó alatt vagyunk mind a ketten s fölöttünk a megfagyott lehetünkötől egy jégréteg keletkezett, ami szigetelésként szerepelt a hideg ellen.

Most következnek, hogy meghatározom, innen merre is mentünk tovább és ott mi minden történt velünk. Sajnos, mint előljáróban is említettem, az útirányról teljesen megfeledeztem, a kronológiáról is, így csak abban a sorrendben tudom nagyjából az eseményeket felsorolni, ahogy eszembe jutnak. Első harcálláspontunkra azonban határozottan emlékszem, mert valamennyien ott estünk át a tűzkeresztségen.³⁶ Ez a község pedig Rosulna volt. Szép kis falu, amely a magyar és az orosz seregek között feküdt, gyakorlatilag tehát a senki földjén tartózkodtunk, de megérkezésünk

³⁴ Magyarország, egész pontosan Budapest, Debrecen és a Dunántúl megszállására ekkor került sor a Margarethe I. hadművelet keretében. A magyar és német erők között jelentős összetűzésre nem került sor, a honvédelmi alakulatok közül csak a VI. és IX. hadtest rendelt el mozgósítást, de ellenintézkedéseket itt sem fogantatosítottak, a megszállás után németbarát kormány kinevezésére került sor, de Horthy Miklós kormányzó egyelőre megmaradt tisztségében. A témával kapcsolatban bővebben lásd: Vattay Antal naplója 1944–1945. S. a. r. *Vígh Károly*: Budapest, 1990. és *Horthy Miklós*: Emlékirataim. Buenos Aires, 1952.

³⁵ Jelen esetben az Árpád-vonal erősítéseiről ír a szerző. A Kárpátok hágóit lezáró magyar államerődítés kiépítése 1939–1940-tól kezdődött meg. Beton és fa-föld erődök, út- és műszaki záruk alkották. A kor erődítései ellenében mozgó védelemre épült és kiválóan alkalmazkodott a terepadottságokhoz. A Tisza völgyében Körösmező–Tiszaborkút–Rahó, a Tarac völgyében Királymező–Tisza folyó között, illetve a Huszt–Ökörmező, valamint a Munkács–Volóc–Fenyvesvölgy terepszakaszokon létesültek völgyzárak. Lexikon 28. o. Lásd: *Szabó József János*: Az Árpád-vonal – A Magyar Királyi Honvédség védelmi rendszere a Keleti-Kárpátokban 1940–1944. Budapest, 2002.

³⁶ Az április 17-én indult támadás előtti napon a felderítőosztály már végzett harctevékenységet és szenvedett veszteségeket is. *György* 97. o.

pillanatában, abszolút biztonságban. Lenyergelés, elszállásolás, ebéd, ez volt a század nagy részének programja, kivéve a II. szakaszét. Az ugyanis azt a feladatot kapta, hogy lovagoljon meghatározott menetvonalon Lahowcze irányába, és derítse fel, vannak-e ott már oroszok, és ha igen, milyen erővel. Erre a területre nézve térképünk nem lévén, az útvonal jellegzetes pontjairól dr. Neubauer Pali szakaszparancsnok vázlatot készített.

A hivatalos térkép arról tanúskodott, hogy Rosulnát elhagyva egy erdősegen kell keresztülmenni, majd azon túlhaladva egy fennsíkra ér a szakasz – amely teljesen fátlan legelő – majd következnek a Bystricza folyó és azon túl Lahowcze község. Figyelemre méltó jelzés volt a kb. 10–15 km távolságú út középtáján, a fennsíkon, közvetlenül az út mellett álló, egy szent kis szobrát magába foglaló kőépítmény. A hivatalos feltételezés szerint – hiszen ezért szállásoltunk be oly nyugodtan Rosulnába is – az volt, hogy Lahowczeben még nem lehetnek oroszok.

Pali tehát éppen csak megabarkoltatta a lovait és már indult is a sajátmaga által készített vázlat szerinti útvonalon, felderítői szolgálatát teljesíteni. A visszamaradó rész nekilátott a ló- és szerelvényápoláshoz, nyugodtan megebédeltünk, illetve tettük volna, ha közben valami váratlan esemény közbe nem jön. Az iskola egyik termében rendezték be a tisztii étkezdét, ahol a tisztilegények felszolgálták csajkában a legénységi menüszt. Persze amíg ez bekövetkezhetett, beletelt több mint egy óra is, hiszen a beszállásolás és az ezzel kapcsolatos többi teendő nem történik egyik pillanatról a másikra. Alig ülünk neki tehát, hogy jó étvágygal megegyük a babgulyást, amikor hatalmas és fájdalmas üvöltéssel halljuk közeledni egy vágató huszár hangját: „*Hol az alezredes úr? Oda a zászlós úr meg az egész szakasz!*”

Igen, azt elfelejtettem mondani, hogy még ebéd előtt igen erős morajlást hallottunk távolról, és még sajnálkoztunk is azokon, akiket az ágyúzás és következményei érintenek, amint tehát a csapzott, véres arcú huszár kétségbeesetten megérkezett, rögtön sejtettük, hogy az általunk hajlott morajlás, az bizony Pali útjával volt összefüggésben.

A magából szinte teljesen kikelt huszárból alig tudtunk annyit kivenni, hogy váratlanul a folyóhoz értek és a túloldalról egy hatalmas tűzrajtaütést kaptak, ami ellen természetesen védekezni nem tudtak.

Megfújták a riadó jelet, néhány perc és együtt lóháton a század. Most már térkép alapján megindultunk a kijelölt útvonalon, de nem kellett előrehaladnunk mindössze 5-6 km-t, amikor már találkoztunk a gyalog, több huszárral érkező Neubauer Palival. Ekkor aztán szabatos előadásban megtudhattuk, mi is történt.

Pali, elhagyva az erdőt, nyugodtan haladt előre a csupasz fennsíkon, várva, hogy elérje a kőszobrot. Az azonban nem jött, ehelyett azonban váratlanul, a szokásos S kanyarral, a magas fennsíkról levezetett az út a folyóhoz, és ők ott állnak szemben a túloldali folyóval. Ott orosz katonákat nem láttak, de jelenlétüket néhány perc múlva érzékelhették aknavető, gránátvető, géppuska, géppisztoly stb. fegyverek összehangolt találatá révén. Az út két oldalán, a hó még mindig jó 1 m magasságú volt, ez volt a szerencsájük. A huszárok egy része akarva-akaratlanul – köztük volt Pali is – megvált lovától, hiszen a lövöldözés megőrjíti a lovakat, más részük viszont, amilyen gyorsan csak lehetett, vad vágatában hagyta el a terepet és igyekezett magát a hamar elért erdőben elrejtetni. Aki viszont gyalog maradt, az a magas hó alatt kúszva igyekezett magát kivonni a tűz hatása alól, tehát tűzárnyékba kerülni.

A lényeg az, hogy a szakasznak óriási szerencséje volt, hogy az oroszok olyan rosszul használták fegyvereiket, mert olyan kiszolgáltatott helyzetbe kerültek tulajdonképpen, hogy akár teljes egészében megsemmisülhettek volna.

Az biztos, hogy az oroszok a szomszédságunkban vannak, egyáltalán nem érezhetjük magunkat Rosulnán biztonságban. Éppen ezért másnap a II. szakasz – amely csak jelentéktelen veszteséget szenvedett – otthon, pihenőben maradt, a másik három viszont elkülönített feladatot kapott. Ennek megfelelően az I. szakasz Chmielowsky község, a IV. szakasz Kosmacz felderítésére indult, míg a III. szakasznak most már tisztázni kellett, mivel is számolhatunk a valóságban Lahowczén. Emlékezetem szerint az I. szakasz anélkül járta be a kijelölt terepet, hogy ellenséges egységekkel találkozott volna, míg a IV. szakasz Kosmacz községben váratlan partizán támadást (sic!) kapott. A meglepetés szétugrasztotta ugyan a huszárokat, de azok egész rövid idő alatt egy olyan helyen gyülekeztek, ahol tűzharchoz lóról szállhattak és nekiláttak a falu átfésülésének. Bármely gyors

sasággal is történt azonban mindez, az a néhány partizán, aki orvul adta le lövéseit, a környező erdőben pillanatok alatt nyomtalanul eltűnt. Egy eredmény azért született. Az egyik ház szobájának sarkában nagy halom szalma terült el és az észrevehetően hullámzott föl és le. Pillanatok alatt szét-hányták a szalmakupacot és ott találtak fekvő egy 16-17 éves gyereket, aki nem is tagadta, hogy a partizánok közé tartozik, sőt még a mellén egy lövés helyét is megmutatta, hogy a németek őt már egyszer elfogták és „ki is végezték”. A fiút behozták a századhoz, összeült a „hadbíróság” és meghozta a döntését, hogy mint orvlövész, azonnal ki kell végezni. Nagy kérdés volt azonban az, hogy kik és hogyan hajtsák végre. Előbb önként jelentkezésre szólítottak fel 6 huszárt, kivégzőosztagnak, majd amikor erre vállalkozó egy sem jelentkezett, sorshúzás útján két huszár jelöltetett ki az ítélet végrehajtására. A parancs úgy szólt, hogy vigyék be az erdőbe és ott intézzék el a fiút. A kijelölt két huszár „nem vágott jó képet” a dologhoz, de betöltötte karabélyát és hátulról kísérvé az orvlövészt, megindultak az erdőnek. Később hallatszott is két puskalövés, de 100%-os biztonsággal megmerek rá esküdni, hogy a „fiú ma is él, ha meg nem halt”!³⁷

De mi történt közben a III. szakasszal? Nos, mi könnyű helyzetben voltunk, hiszen az előtte napi eseményekből a szükséges tanulságokat levonhattuk. Éppen ezért szakaszomat az erdő két szélére szétosztva, a fák között, tehát nem együtt tartva, az országúton vezettem mindaddig, amíg el nem értük a kopasz fennsíkot. Ott lóról szálltunk, a lovakat beköplizva³⁸ hátrébb küldtem, 2 rajt jobbra és balra egy-egy horhosban a falu irányába küldtem felderíteni, egy raj pedig velem maradt tartalékban, az erdőszélen. A két raj köteles volt a horhosban rejtve annyira előrehaladni, hogy a folyót elérve, és ott megbújva eszközöljön megfigyelést a faluban láthatókról, majd meghatározott időre, parancs nélkül vonuljon vissza. A visszamaradó rajból pedig felmászattam Balázs Dani³⁹ huszárt⁴⁰ a távcsöveimmel a legmagasabb, de rejtett fa tetejére, azzal, hogy lesse a fennsíkot és a két felderítő raj útját amikor és amíg láthatja őket. Ez a megoldás kétszeresen eredményes lett.

A Lahowcze felé vezető országút két oldala tele volt kilőtt német és orosz gépkocsikkal, páncélosokkal, stb. Látja ám Balázs Dani, hogy egy férfi civilben, mit sem sejtve ballag Lahowcze felől mifelénk és közben be-benéz egy-egy kilőtt járműbe, és ha van abban olyan tárgy, amire neki szüksége van, ki is veszi.

A tartalék huszárokat jól elrejtettem, kettőt viszont készenléte állítottam, hogy ez elérkező pillanatban kapják le emberünket. Az akció, sokkal sikeresebben végződött, mint elképzeltem. Amikor két huszárom elkapta az egyik gépkocsiba mélyen behajló és mit sem sejtő férfit, én addig olyan elképedt és rémült arcot még nem láttam. Odahozták hozzám, és egy ruszin huszárom segítségével megkezdem kihallgatását. Azt vallotta, hogy gyűlöli a kommunistákat, mert lévén lengyel kulák, mindenéből kifosztották, megverték stb. Egyben figyelmeztetett arra is, hogy hallotta, készülnek a faluból kivonulni.

Miközben folyt a kihallgatás, ismét leszól Balázs Dani a fa tetejéről, hogy a falu felől egy kb. 25–30 főből álló orosz raj [a létszám alapján ez valójában szakasz lehetett – Gy. S.] jelent meg a fennsíkban, úgy haladva, hogy látszik, be akarják keríteni a baloldalra küldött járőrünket. Rögtön fegyverbe szólítottam a tartalékot, magamhoz vettem a golyószórót és legnagyobb meglepetésemre könyörögni kezdett az elfogott civilem, hogy velem jöhessen – még fegyvert is kért – hogy bosszút álljon az oroszokon.

³⁷ A magyar erők és a különböző nemzetiségű és eltérő nézeteket valló, sokszor egymással is harcban álló partizáncsoportok – a moszkoviták kivételével – általában jó viszonyban álltak egymással. Lásd: *Ravasz* 132–134. o.

³⁸ Négyesével egymáshoz kötve.

³⁹ Balázs Dániel honvéd (1917, Erdős Rozália), 1944. november 9-én Vattánál hadifogságba esett. HL II/1680.

⁴⁰ A kormányzó 1944. szeptember 28-án kelt parancsa értelmében: „az 1944. júniustól szeptemberig tartó oroszországi súlyos harcokban különösen kitűnt I. lovashadosztály alakulatai kiemelkedő helytállásának elismeréseként a jövőben a lovas hadosztály, illetve a honvédség összes lovas alakulatai, szervei és rendfokozat nélküli egyénei megnevezésükben a huszár elnevezést használják, és ennek megfelelően az eddigi csapatnem elnevezés lovasságról huszárságra változik”. A huszár elnevezést nem hivatalosan a parancs kiadása előtt is használták, részben a csapatnem elit státuszának hangsúlyozása miatt; erről többek között a 16. felderítőosztály napiparancsai is tanúskodnak. A 16. felderítőosztály 95. sz. napiparancsa (1944. október 16.) HL II/1680.

Mi aztán utánaeredtünk a járőrnek, meg is találtuk őket a horhos figyelőállásban, ők azonban a közeledő oroszokat nem láthatták. Ha tehát nem érkezünk oda, kelepcebe estek volna. A golyószórót elhelyezve vártuk, hogy lőtávolságra kerüljenek az oroszok, akik azt hitték, hogy csak a járőrrel állnak szemben és azokat ők meg is lephetik. Mekkora volt azonban megdöbbenésük, amikor megnyitottam rájuk a tüzet és ők eszeveszetten futottak vissza a falu felé, de becsületükre legyen mondva, sebesülteiket is magukkal vitték. Lehet, jobban járok, ha a civilek hallgatok, mert ő közelebb akarta engedni őket, hogy elfoghassuk a járőrt, de aztán ő tüzelt rájuk a legnagyobb dühvel. Én viszont úgy gondoltam, hogy a falu tornyából jól megfigyelhetik az eseményeket, és ha megszorítjuk az orosz járőrt, esetleg kiváltunk egy aknatüzet részükről, ami ellen nem tudunk védekezni.

Ezután befejeztük a felderítést, visszavonultam, meghallgattam a jobboldali járőrt és sikerült egy igazán jól áttekinthető jelentést készítenem a látottakról. A civilt viszont, érdemeire való tekintettel, Alezredes úr⁴¹ parancsára elengedték.

Parancs érkezett, elhagytuk Rosulnát. Azt hiszem Ottyniába mentünk, de nem emlékszem, hogy ott valamilyen is részt vettünk volna.⁴² Arra azonban igen, hogy amikor a város szélén ebédeltünk, amikor légitámadást kaptunk és ott láttam először légnyomásos halált. Szegény honvéd ugyanúgy ülve maradt a fa törzsének támaszkodva, mintha ebédelne, közben egy kis vércsík folyt le a szája szélén. Tüdőrepedés! Azt is megállapíthattuk, hogy a lovak sokkal érzékenyebbek a légnyomásra, mint az ember.

Úgy tudom, itt a kerékpárosoknak komoly harcaik voltak és talán itt kapott légnyomást dr. Róth Sándor tart. kerékpáros hadnagy,⁴³ hogy nem tudott beszélni. Kórházba is szállították, ha jól emlékszem.

Menetünk közben késő este szállásoltuk el magunkat egy kis faluban. Magas Laci zseblámpával a kezében haladt az utcán, hogy szakaszának elhelyezését ellenőrizze. Dörren azonban egy lövés, a zseblámpa szét pattan, Laci tenyere pedig kilyukad. Nem sokat törődött vele, noha orvosunk, sőt még állatorvosunk is erőteljesen biztatták, menjen kórházba, mert fertőzést kaphatott. Ő reménykedett, hogy ez nem történt meg vele, de hát kapott! Harmadnap kezdett dagadni a karja, hónalja stb., alezredes (sic!) kiadta a parancsot: „*Kórházba vonulni!*”, nem volt vissza beszéd – szerencséjére.

Ez időben kiküldönített feladatot kaptam, jelentkezniem kellett, emlékezetem szerint a 16. gyalogezrednek⁴⁴ egy Tóth nevű parancsnokánál.⁴⁵

Meg is találtam őt egy horhosban, komoly harcokat vívtak és maga a parancsnokság is többször kapott belövést. Feladatom nem volt különösebben terhes, egyszerű felderítéseket kellett végrehajtanom, amik sem különösebb erőfeszítést, sem veszélyeztetettséget nem jelentettek.

Egyik napon azonban engem hívat és közli, hogy a mostani parancsot személyesen kell elintéznem, és annak kockázatos és különleges volta miatt legfeljebb 8–10 embert vihetek magammal.⁴⁶ A feladat pedig az volt, hogy át kell csúsznom a saját, majd az orosz vonalakon és a hátuk mögül szerezni meghatározott tájékoztatást. Egyáltalán nem örültem a feladatnak, de ekkor már „öreg harcos” lévén különösebben nem tartottam annak teljesítésétől.

⁴¹ György Mihály alezredest jelöli ez a megszólítás.

⁴² Az Ottyniáért vívott harcokban a felderítőosztály kerékpárosszázada és nehéz páncéltörőágyús-szakasza vett részt legnagyobb mértékben. *Dr. Kováts Tibor: Curriculum vitae 1992.* HL II/1680 4. o.

⁴³ Dr. Róth Sándor (1912, Dobi Julianna) tartalékos hadnagy, kerékpárosszakasz-parancsnok sebesüléséből felépült, 1945. február 6-ig vett részt a harcokban, az osztályparancsnoki utasítások alapján ekkor utalták kórházba.

⁴⁴ A 16. gyalogezred a 6. hadosztály (3., 16., 22. gyalogezred, 4., 5., 6., 72. tüzérszázada, 6. felderítőosztály, 52. utászszázada, 6. híradószázada, I. légvédelmi-gépgyűjtő) kötelékében 1944 augusztusában került az 1. hadsereg kötelékébe. November elejétől megszűnt, mint seregtest, alakulatait főleg a 24. hadosztály vette át. *Ungváry Krisztián: A magyar honvédség a második világháborúban.* Budapest, 2004. 489. o.

⁴⁵ A 16. gyalogezred 1944 tavaszán még nem volt a fronton. Tóth Imre ezredes a 16. hadosztály 19. gyalogezredének parancsnoka volt, elképzelhető, hogy őrá gondolt a szerző, esetleg az eltelt évtizedek távlatából tévesen emlékszik vissza a tiszti nevére, vagy az ezred számára. *Csima János: Adalékok a Horthy-hadsereg szervezetének és háborús tevékenységének tanulmányozásához (1938–1945).* Budapest, 1961. 259. o. 1944 áprilisában a 16. felderítőosztály lovasszázadait a VI. hadtest közvetlen alárendeltségébe utalták, lehetséges, hogy a szerző erre utal írásában. *Adonyi-Náredy Ferenc – Nagy Kálmán: Magyar huszárok a II. világháborúban.* Sárvár, 1990. (a továbbiakban: *Adonyi – Nagy*) 93. o.

⁴⁶ A sebesülések időpontjából következtethető, hogy az említett bevetésre 1944. május 3-án került sor, Stanislaw-Swiety térségében. *György 99–100. o.*

Térképem természetesen nem volt, vázlatot készítettem – nb.⁴⁷ rajzból mindig majdnem megbuktam a gimnáziumban! – majd kiválasztottam a 3. rajból 8 megfelelő huszárt és Laukó őrzetével⁴⁸ mögöttem megindultunk az ismeretlen tájak felé.

A magyar vonalakon természetesen baj nélkül jutottunk át és vagy én tévedtem el, vagy a vázlat volt rossz, vagy egyszerűen belátott területen haladtam át akaratom ellenére, tény azonban az, hogy egy erdei tisztásra érve, közvetlen előttem 15–20 m-re kaptunk egy aknasorozatot (8–10 lövést – a szerző megjegyzése). Miután magamon mit sem éreztem, felugrom és elkiáltom magam „föl, indulás tovább!” Ekkor zendítenek azonban rá huszáraim a jajgatásra, ki itt sérült meg, ki amott. Észreveszem, hogy a mögöttem jött Laukó őrzetető nyakából nagy ívben spriccel a vér, gondolom ez ütőeret ért, ezt kell elsőként megkezelnem. Roppant ügyetlen lévén azonban két gallyacska közé szorítottam a sebhelyet, s úgy megszorítottam kötözés közben a nyakát, hogy kis híján megfulladt. Eközben kaptuk a következő sorozatot – lényegében ugyanoda – ami további sebesüléseket okozott – rajtam kívül.

Mire minden elcsendesedett, ki ahogy tudta, a másikat támogatva, szerencsésen sikerült úgy rátalálnom a helyes csapásra, hogy visszajuthattam az ezredes elé. Látni helyzetünket, megköszönve szolgálatainkat és bevonultatott a századhoz.

Jómagam, alighanem kaphattam kisebb légnyomást, mert – ahogy mondták utóbb – még a szakaszhoz érve is kerestem a géppisztolyomat, ellenére annak, hogy megnyugtattak, a hátamon van az. Mindenesetre komoly bajom nem származhatott a dologból, mert azonnal vágatban küldtem a századhoz egy hírnököt, hogy küldjék sebesültjeimért a szakasz kocsimat, mert azok nyeregbe nem ültethetők. A hírvívő meg is érkezett a századhoz éppen akkor, amikor az egyik falumbéli szakaszvezető éppen lép fel a teherautóra, hogy szabadságra odavigye, ahonnan tovább utazhatott. Csak azt hallja, hogy „*oda a szakasz, meg a zászlós úr is!*” Amint hazaérkezett, sietett is ki a pusztába, hogy közölje feleségemmel a hallott hírt, még szerencse, hogy másnap küldhettem postát, hogy nincs semmi bajom, így sikerült az ijedtségnek hamar véget vetni.

Gyorsan megérkezett a szakasz kocsim, lóra ültünk, megtértünk a századhoz, 6 huszáromat sajnos tartósabban kórházba kellett küldenünk, de kettőnél elegendő volt a segélyhely beavatkozása is.

Egy ízben Szathmáry Ferivel kaptunk közös megfigyelő feladatot. El is foglaltunk egy védőállást egy erdőszélen, Feri tőlem jobb kézre feküdt. Előttünk egy erősen elmocsarasodott erecske folyt a völgyben, a táj olyan békés volt, mintha nem is lenne háború. Egyszer azonban látom, hogy vagy 15–20 oroszból álló járőr jön az erecske mellett, Feri felől, hangosan beszélgetve, ballagva, a legbékésebb hangulatban. Amikor már jócskán közöttünk jártak látom, hogy Feri emberei húzódnak lefelé, az oroszok háta mögé, akik még mindig nem sejtenek semmit. Aztán úgy láttam, hogy most már nekem is lépnem kell, csatárláncban megindultam feléjük. Ekkor aztán a IV. szakasz emberei óriási ordítózással rontanak az oroszokra, kik két tűz közé szorulva mit is tehettek mást, feltartják a karjukat, megadásuk jeléül. Amikor aztán megszámloljuk őket, kiderül, hogy egyikük hiányzik. Sejtjük, hogy az lehet a parancsnok, de tagadják, hogy tudják, hova rejtőzködött. Megindult a nagy keresés, amikor egyszer csak felkiált egy szemfüles IV. szakaszbeli huszár, hogy „*Ehun ni az orosz!*” és már húzza is kifelé a vízből. Hát a kapitány – mert ott mindenki kapitány volt – hanyatt feküdt a vízben, szájába valami nádszálat szorított, s azt kinn tartva a levegőn lélegzett.

Nagy diadallal vittük oroszainkat a századhoz, ahol magyar szokás szerint mindegyik kapott egy-egy kenyeret, amin nagyon csodálkoztak, mert olyan szép fehér kenyeret, amilyen a komisz volt, még nem láttak. Aztán kaptak Honvéd cigarettát is, de azzal nem tudtak mit kezdeni. Kértek újságpapírt, a cigarettát felszakították, a dohányt belecsavarták az újságba, úgy már vígan füstöltek.

Ez időben még jó világ volt, mi mentünk előre, az oroszok hazafelé. Egy támadás során egy lakatlan falu fűtőcáján haladok előre, ahol egy 35–40 kg súlyú „angol malac” szaladgált remülten ide-oda nem találván a helyét. Hozzám jön helyettesem, Szoboszlai tizedes,⁴⁹ hogy engedjem el Balázs Danit, hadd intézze el a malackát, jól fog esni annak húsa a huszároknak. Én tiltakozom az

⁴⁷ Nota bene! – Jegyezd meg! (latin)

⁴⁸ Laukó János (1914, Kolyonok Mária) őrzetető, a III. szakasz 3. rajának parancsnoka. Összesen kétszer sebesült meg, másodszorra 1944. július 25-én Kamiennánál.

⁴⁹ Szoboszlai János (1910, Cseke Anna) tizedes, majd szakaszvezető, a III. szakasz 1. raj parancsnoka. Megsebesült 1944. november 7-én Gelejnél, hadifogságba esett 1945. január 18-án a Szilicei-fennsíkon.

ajánlat ellen, mondván, hogy nem foszthatjuk meg szegény parasztot egyetlen vagyunkájától,⁵⁰ van nekünk jó menázsink. „*Igen ám, de amint tetszik látni, a falu lakatlan és az utánunk jövő nem harcos alakulat úgy sem lesz kimérettel iránta, ők bizonyosan le fogják vágni*” – mondta ő, és amikor arra hivatkoztam, hogy de hiszen előrenyomulásban vagyunk, Dani elvész tőlünk, mi lesz akkor? Erre megnyugtatót, hogy ne féltsem én őt, „*rossz pénz nem vész el*”, azt pedig úgy sem veszi észre az orosz, hogy „*egy huszár hiányzik a csatából.*”

A lényeg az, hogy Dani és Kohári⁵¹ huszárok a disznóölést derekasan végre is hajtották, mire odakerült a sor, hogy egy faluban álomra hajtsam fáradt fejem, legényem, Benő jelentette is, hogy itt van a malackából a rám eső adag. Gondoltam másnap megsütjük. Igen ám, de másnap egész kora hajnalban fűjják a riadót és folytatjuk is már az előrenyomulást úgy, hogy csak harmadnap állhatunk meg egy hosszabb lélegzetű pihenésre. Addig bizony az én húsrészem régen megbűdösödött a nyeregtáskában, mert „*ebül szerzett, ebül vész is el...*”

Eközben a nagyon kimerítő, jóformán pihenés nélküli támadás egyik hajnalán történt, hogy Alezredes úr előtt felsorakozva várjuk parancsait. Ekkor a jobb szélről, mint legifjabb zászlós előrevágódik Szathmáry Feri egy butykossal, és a legnagyobb szívéllyességgel kínálja egy kis „lélekmelegítővel”. Alezredes úr a legnagyobb örömmel nyúl az üveg után, jól meghúzza, aztán szó nélkül nyújtja Kaszanyitszky Bandinak, aki ugyancsak jót nyakal belőle. A gyanús csak az volt, hogy ivás után egyikük sem szólt egy szót sem. Végül kiderült, hogy saját főzetű pálinka volt az, aminek egy kupicájától még a bika is megvadult volna, nem hogy egy huszártiszt. De azért utólag bevallhatom, mindannyiunknak jól esett ez az erősítés is.

Aztán következett egy olyan élmény, hogy egyikünk sem felejt el, amíg él, akik ott lehettünk. Szakaszom azt a parancsot kapta, hogy a századtól mintegy 20 km távolságra fekvő, oroszoktól megszállt falucskát vegyen megfigyelés alá és további parancsig semmit se csináljon, mint figyelje, mi történik a faluban és küldjön rendszeres jelentést erről.

Sikerült egy remekül elrejtett megfigyelő állást találnom, a kapott géppuskát is jó kilövő helyre helyezhettem el, és néztük a falu életét. Tömve volt orosz katonasággal, amely a legteljesebb nyugalommal folytatta megszokott, rend szerinti életét. A gépkocsik, páncélosok jöttek-mentek, nem mutattak azok semmiféle rossz szándékot. Már kezdtük unni a „semmittevést” és a hideg koszton való élést, amikor egy lovas hírvívő érkezik hozzám, lepecsételt borítékkal, másolatba vett írásbeli parancssal. Ez utóbbin kellett az átvételt aláírásommal hitelesíteni.

Kíváncsian nyitom ki a levelet – ilyet addig még nem kaptam – és akkor még nem értettem, hogy miért ez a nagy titokzatosság. Az állt benne, hogy a falu másnap reggel 6 órakor német Stuka-támadást⁵² kap, majd közvetlenül utána ködvetőkkel⁵³ végrehajtott bombázást.

Amikor ez utóbbi befejezi működését, rohammal foglaljam el a falut, és további parancsig tartsak ott ki. Minderről azonban a legénységet csak másnap reggel 5 órakor szabad tájékoztatni, nehogy a német támadás szokatlansága olyan sokkos hatást keltsen, ami pihenésüket megzavarja, és ezzel támadókedvüket gyengíti. Ilyesmire nem voltam felkészülve, hiszen eddigi kötelességem itt csak a megfigyelés volt, sőt parancsom azt is tartalmazta, hogyha közben az oroszok felfedeznének is, csak annyi ellenállást tanúsítsak, hogy a közelben elhelyezett vezetéklovaimat elérjem, a mielőbbi leváláshoz. Mindenestre tartottam magam a parancshoz és másnap reggel összehívatam rajparancsnokaimat és felolvastam nekik a közleményt. Döbbenet csak a már frontot járt

⁵⁰ A már idézett I. számú parancs tiltott minden rekvirálást is a honvédek számára.

⁵¹ Kohári János tartalékos huszár, a III. huszárszakasz katonája. A 16. felderítőosztály irataiban egyéb rá vonatkozó adat nem található.

⁵² A német Junkers Ju-87-es zuhanóbombázó (Sturzkampfbomber) közkeletű rövidítése. Zuhanáskor vijjogó, süvítő hangot adott ki, amelyet a ráerősített kartonszirénákkal tovább növeltek. A hanghatás további demoralizáló hatással bírt a gyalogságra. Lexikon 194. o.

⁵³ Nebelwerfer: német gyártmányú rakétaelven működő sorozatvető, a Magyar Királyi Honvédségben 43M. sorozatvetőként rendszeresítették, kis számban. A nagyobb rakétatestek becsapódásakor lökéshullám is keletkezett, amely közvetlenül is ölt. A fegyverrel pontos célzás nem volt lehetséges, de területűz leadására kiválóan megfelelt. A működését kísérő hangjelenség miatt a katonák „Hitlerfúrujának”, „Böög Tehénnek” vagy „Gyalogstukának” nevezték. Lexikon 238–239. o.

Szoboszlai és Kolozi⁵⁴ tizedesek arcán láttam, a többiekén semmiféle különleges változás nem volt észlelhető. Nem értettem akkor, fölöslegesnek tartottam a titkolózást.

Reggel 5 perccel 6 óra előtt már hallani lehetett a német Stukák közeledését és ekkor megdöbentő változást tapasztalhattunk a falu szokott, közömbösen folydogáló életében. A gépkocsik, lovas kocsik, páncélosok meglóduhtak, pánikszerű futás kezdődött meg, szörnyű kavarodás keletkezett, egymás haladását akadályozták, de mindenki igyekezett, ahogyan csak tudott, kijutni a faluból.

Közben megérkeztek a Stukák és leírtak néhány kört a mi fejük felett. Kétségbeesetten lövtem fel a fehér rakétákat, nehogy minket bombázzanak, de hát erre nem volt szükség, a gépek elhelyezkedése csak a távolság miatt látszott úgy, mintha mi felettünk lettek volna.

Aztán megbukott a vezérgép orra és valami hallatlan bántó, addig soha nem hallott vijjogással zuhant le a falura, majd kioldva bombáját, húzott is felfelé. Egymás után zuhantak a gépek, majd megnyugodva távoztak. Embereimre a hatás leírhatatlan volt, pedig mi csak nézők voltunk. A géppuskás az első detonáció után akkorát ugrott hátra ijedtében, hogy azzal akár világrekordot is javíthatott volna. Mindannyian úgy lapultunk a földhöz, hogy szinte eggyé váltunk azzal.

Amint az utolsó gép is eltűnt, megkezdték működésüket a ködvetők, „kutyavonítással”, sikoltással párosulva, s a már amúgy is romokban heverő falu minden része égni kezdett. De ez sem tartott soká, rövidesen abbamaradt és mi megindultunk, hogy rohammal elfoglaljuk a falut. Akár sétálhattunk volna csak, mert ellenállás aztán igazán nem volt. Mindenütt roncsok, emberi testrészek, ott még az élődsi bogarak is elpusztultak. Elfoglalva a falut vágóban küldtem jelentést a századhoz, ahonnan megkaptuk az azonnali bevonulási parancsot. Megindultunk és hátrahagytunk egy holdbéli tájat.

De volt ennél megnyugtatóbb és kedvesebb történet is. Szakaszommal 2–3 napos felderítésre indultam és mindjárt első nap csak teljes sötétedés után értem el egy falut. Megálltunk a szélén, hogy tájékozódjunk, egy ruszin huszárt beküldtem a szélső házba, aki egy reszkető parasztemberrel jött ki. Kérdésemre, hogy mi van a faluban, az öreg megszólal nagyon tört magyarsággal, hogy az Istenért se menjünk tovább, mert oda vagy 500 m-re, éppen felénk irányítva van leállítva az orosz géppuska, ami meghallva érkezésünket szétlőne minket. A falu ugyanis tele van oroszral. Ő azonban elvezet minket egy olyan helyre, ahol nyugodtan lepihenhetünk és másnap aztán hajnalban, észrevétlenül továbbállhatunk.

Az öreg – oldalában a puskacsővel – valóban elvezetett egy távoli tanyához, ahol senkit sem találtunk és megeresztett hevederrel, kellő őrséggel nyugalmunk biztosítottnak látszott. Amikor aztán az öregot megkérdeztük, hogy miképpen tud magyarul beszélni és miért volt olyan készséges a megsegítésünkben, azt felelte, hogy annak idején Debrecenben szolgált a huszároknál [m. kir. 2. honvéd huszárezred 1918-ig – Gy. S.] és az volt életének legszebb szakasza, a magyarokat nagyon szereti, de az oroszokat gyűlöli. Galíciai lengyel volt az öreg.

Vége szakadt lassanként az előnyomulásoknak, meneteknek és mi letelepedhettünk egy igazán remek és kedves faluban, Tarnovicza-Polnán [sic! helyesen: Tarnowicza Polna – Gy. S.]. Itt aztán szép napok következtek, loápolás, patkolás, beteg lovak kezelése, szerelvény rendbehozatala, akár-csak otthon. Meg kell mondanom, alföldi „vállalkozó lovaink” páratlanul jól bírták a megpróbáltatásokat, és természetesen jelentkeztek sántaságok, kisebb-nagyobb nyeregnyomások, sebesülések, sérülések, alapján azonban rendben voltak lovaink. Ebben jelentős érdeme volt J. Kovács Dezső kedves, jovialis állatorvosunknak, szakaszomban pedig Zvekán Feri bajtársunknak,⁵⁵ aki mindig rendelkezésre állott, ha szükséges volt a beavatkozás. Mindenki jól elhelyezkedett, huszáraink is ideiglenes otthonra leltek és lovaink is új erőt gyűjthettek. Minden szakaszunk külön körlete volt, naponta kivonultunk, szinte csak egyszerű jártatásra, aztán rendszeresen besegítettünk egy zsidó munkaszázadnak a második védővonal ásásában.

⁵⁴ Kolozi József (1915, Vincze Anna) tizedes, a III. szakasz 2. raj parancsnoka.

⁵⁵ Zvekán Ferenc tartalékos huszár, majd őrzetető, a III. szakasz kovácsa.

Ahogy akkor és ott megítéltem, semmivel sem volt nehezebb életük a munkaszolgálatosoknak,⁵⁶ mint huszárainknak, jó kedvvel dolgoztak, túlzottan nem kellett megerőltetniük magukat. Mi sem törtük magunkat erőnkön felül, így aztán nyugodtan lovagoltunk „haza” kis falunkba.

Itt kaptuk az első komoly utánpótlást tiszti- és legénységi, valamint lóállományban egyaránt. Megérkezett Libál Tóni tartalékos főhadnagy,⁵⁷ Pék Bandi huszárhadnagy⁵⁸ és Tóth Laci tartalékos zászlós⁵⁹ bajtársam és barátom is. Valószínűleg társadalmi életet éltünk. Legényeink besegítettek az árván maradt falusi asszonyoknak, kaszáltak nekik szénát, segítettek nekik az aratásban, egyszerűen elvették a magukat, megint saját paraszti foglalatosságait végezhették.

Mi, tisztek is felkerestük egymást, egy kis beszélgetésre, egyik vasárnap hivatalosak voltunk Alezredes úrhoz délutáni feketére. Kedves egyéniségével hamar népszerűsége tett szert az egyszerű emberek között, így nem csoda, hogy délutánra megtelt a „lakosztály” asszonyokkal, leányokkal, idős emberekkel, mert csak ilyenek voltak a faluban.

Aztán a lengyel lányok énekelni kezdtek, és nagy bátortalanul megkérdezték, élénkelhetik-e a lengyel himnuszt, amit a német hatóságok a legszigorúbban tiltottak nekik. Persze, hogy beleegyeztünk, s oly kedvesen, meghatóan énekeltek a melankolikus dallamot, hogy közülük sokan sírtak, amikor az utolsó strófát is elénekelték.

Innen különböző utánpótlásra is küldtek tiszteket, legénységet. Engem pl. Pniowba vezényeltek, páncélhárító tanfolyamra, és lévén abszolút antitalentum műszaki ügyekben, az előadottakból nem sok ragadt rám. Sőt a vizsgán még az a szegény is ért, hogy a páncélököllel⁶⁰ 8 lépésről nem találtam el egy szétlőtt harcoksi [a páncélököl-éleslövészeteget kilőtt harcoksikra hajtották végre – Gy. S.]. Volt is csúfolódás huszár mivoltomat illetően.

De azért itt is előfordult némi izgalom. Egyik nap megjelent számos amerikai bombázó⁶¹ és elkezdtek felettünk keringeni. Begyulladtunk, mert ha azok itt lehányják terheiket, nem sok huszár és ló marad életben. Szerencsére Hostowot bombázták – úgy látszik, ott fontosabb célpontok voltak találhatóak – mi csak a végéből kaptunk némi ízelítőt.

A repülők megjelenésekor ugyanis Alezredes úrral kimentünk a faluból egy bozótos dombra és távcsővel onnan figyelhettük jól az eseményeket. Amikor Hostow fölött befejezték a munkájukat, visszafordultak és egyenesen falunk felé tartottak. Nosza megijedtünk, azért testi épségünket védendő, lehasaltunk egy-egy borókabokor alá és vártuk a „csomagokat”. Le is hullott egy néhány maradék a falu szélén, de az is elég volt ahhoz, hogy néhány huszár harcképtelenné váljék, néhány lovunk pedig felfordult örökre.

⁵⁶ Munkaszolgálat: fegyver nélkül teljesített honvédelmi szolgálat. Az 1939/II. törvénycikk értelmében a zsidó származású férfiakat kiegészítő munkaszolgálatos századokba, a nemzetiségiek nagy részét katonai munkaszolgálatos századokba, a politikailag megbízhatatlanokat különleges munkaszolgálatos századokba szervezték. A fronton általában életveszélyes feladatokat láttak el, a felügyeletükkel megbízott keretlegénység kegyetlenkedései miatt sokan haltak meg. A helyzet megváltoztatására-javítására hozták létre a harctéri és a háterszági munkaszolgálatos alakulatok felügyelője állásokat 1942 végén. Lexikon 308–309. o.

⁵⁷ Libál Antal (1911, Simon Vilma) tartalékos főhadnagy, bevonult 1944. június 10-én, december 20-ától a huszárszázad parancsnoka volt.

⁵⁸ Vitéz Pék András (1920, Pékh Teréz) hadnagy, 1944. június 15-én vonult be másodszor a felderítőosztályhoz. Július 8-ától a páncélromboló-szakasz, majd 1945. január 15-étől a huszárszázad parancsnoka.

⁵⁹ Tóth László (1917, Eleőd Ilona) tartalékos zászlós, 1944. július 12-étől az osztálytörzs állományában szolgált, augusztus 5-étől hadnagyi rendfokozatban lovasszakasz-parancsnok. Hadifogságba esett 1944. november 8-án Vattánál. 1947-ben tért haza, majd 1949-ben Kanadába emigrált. *Bene – Szabó* 638. o. Ráth András megemlíti, hogy Tóth zászlós 1942-ben helyette önként vállalta a frontszolgálatot a Don-kanyarban, ahol súlyosan megsebesült.

⁶⁰ Páncélököl (Panzerfaust): német eredetű, egyszer használatos, kumulatív elven működő kézi páncéltörő fegyver. 1944 nyaráról jelent meg a magyar csapatoknál. Lexikon 349. o.

⁶¹ Az Amerikai Egyesült Államok és Nagy-Britannia a kölcsönbérleti szerződések értelmében egyebek mellett jelentős mennyiségű hadianyagot, elsősorban löszert, szállító járműveket, páncélosokat, vadászrepülőgépeket és közepes bombázókat (A-20, B-25 stb.) szállított a Szovjetunióknak egészen 1944-ig. Az említett amerikai bombázók is feltehetőleg így kerültek szovjet használatba. Ugyanakkor előfordulhat, hogy a szerző az ekkor már folyó ingabombázásokban részt vevő amerikai nehézbombázókra gondol, bár véleményem szerint annak kicsi a valószínűsége, hogy ezeket taktikai (harcászati) csapásmérésre vetették volna be a front közelében. A kölcsönbérletet illetően bővebben lásd: *Sherwood, Robert E.*: Roosevelt és Hopkins. Budapest, 1989.

Néhány napig német kosztón voltunk és ebbe beleesett egy olyan vasárnap is, amikor én voltam a napos tiszt.⁶² Délben jön a napos tizedes, hogy menjek a konyhára, mert a huszárok nem akarják kivenni az ebédet, hogy ők azt a főzött ételt meg nem eszik. Odasietek tekintélyt teremtő módon, s látom, hogy valamiféle „spenót” főtt a fazékban. Szeretem ezt a főzeléket, mondom példamutatás érdekében a szakácsnak, pakoljon meg számomra egy jó adag főzelékkel egy csajkát. Nem sajnálta, színig rakta az edényt. Nekikészültem a finom spenót főzelékhez, de aztán az első nyeletnél keresztbe állt a szemem. Életemben olyan komisz étel nem ment még le a torkomon. Valamiféle csalánból készült állati takarmány volt az, de hogy jó példámat kellően, utolsóig érvényesíthessem, megettem az egészet.⁶³ Azt hittem, hogy belehalok, annyi erőm azért még maradt, hogy kijelentsem, „*Ugye meg lehet ezt enni!*” Mire a századnyi huszár nem maradt adós, rögtön rávágta: „*Váljék egészségére a zászlós úrnak, de mi nem kérünk belőle!*” Igazuk volt, minek kínozzák magukat, mikor „otthon” a háziasszony mindegyiket valamiféle háborús finomsággal várta...

Sajnos minden jónak egyszer vége szakad. Valahova védőállásba vezényeltek, amely egy dombháton terült el, magas rozszal és a közepe táján egy jó kis faházzal. Arra már nem emlékszem, hogy kik voltak a jobbszárnyamon, de azt tudom, hogy a balszárnyam egy erdőbe nyúlt és ott a kerékpárosok ástak maguknak gödröket.

Néhány napig csak szórványos lövöldözések voltak, semmi félelmetes, én a ház bejárata előtt egy kb. 2 m mély bunkert ástam magamnak és a helyettesemnek, fönt pedig egy tüzfegyvelő foglalta el a helyét. Nappal, belátható terület lévén, nemigen mozoghattunk, legfeljebb hasmánt a magas rozszban, de éjjel mindig jelzőtölténnyel lőttek az oroszok, így nyugodtan közlekedhettünk.

Egyik éjjel a kerékpárosoknál nagyon komoly vállalkozást hajtottak végre az oroszok, nagy volt a harci zaj, tüzéség, nehézfegyverek, „huri-huri”, sajnáltam is szegényeket, mert mi csak csendes szemlélői voltunk kínlásuknak. Nem sokáig...

Néhány nap múlva nálam kísérleteztek és olyan erővel támadtak, hogy kénytelen voltam a tüzéség segítségét is igénybe venni, nekem csak egy kis gránátvetőm volt, azzal nem sokat árthattam nekik. Sokáig tartott a támadásuk, de sikerült hatásos védekezést kifejtenünk a tüzerek támogatásával, mert aztán erős jajgatásaik kíséretében végül is dolguk végezetlenül kellett visszavonulniuk. Másnap aztán ki is kaptam, hogy túl sok löszert használtam el.⁶⁴ A ház bádogtetején annyi lyuk keletkezett, hogy akár szítának is fel lehetett volna használni.

Innen aztán a Puzniki erdőn túli állásokba kerültem, ahol Zvekán Feri barátom emlékezete szerint jobb és balszárnyamon a szolnoki és debreceni gyalogezred helyezkedett el. Eleinte jelentősebb esemény nem történt, de aztán július 23-án hajnalban megkezdődött a tánc.⁶⁵ Szólt ott minden, Szoboszlaiával lehúztuk magunkat egy közös gödörbe, alattunk mozgott a föld, az ágyúzás szörnyű következményeként. Nem telt bele sok idő, látjuk ám, hogy csak mi vagyunk már ott elől, jobbról és balról már mindenki eltűnt, a század vagy 10 km-rel hátrébb, és minket már csak néhány elkeveredett gyalogos odavágódása segít.

Oldalainkon és hátunk mögött már csak oroszok, mi pedig lapulunk állásainkban és várjuk a parancsot. Így maradt ez kb. az esti sötétedésig, amikor is legnagyobb meglepetésemre Magas Laci jelentkezik szakaszával, hogy jött engem leváltani. Előbb azt hittem, viccelődik, hiszen itt elől

⁶² Napos tisztai szolgálat: Az adott egység mindennapi működésével kapcsolatos feladatok (őrség, konyhaszolgálat kijelölése, beérkezett információk kezelése, stb.) végrehajtását ellátó szolgálat. Váltása 24 óránként történt, célja a parancsnok tehermentesítése volt. A napos tiszt (jelen esetben tizedes) feladatát ugyanez tette ki, alegység-szinten.

⁶³ A magyarok számára szokatlan volt a hazaitól eltérő ízű német koszt, például a mûmész, vagy a kigyóhúsként emlegetett szardínia. A Wehrmacht-fejadagok emellett kisebb adagokban tartalmazták ugyanazt a kalóriamennyiséget, mint a magyar koszt, így a német ellátásban levő honvédeket szinte állandó éhségérzet is kínozta. A témával kapcsolatos visszaemlékezéseket lásd: A Don partjáig és vissza. Szerk. *Vajda Ferenc*. Debrecen, 2008.

⁶⁴ A hadsereg működése folyamán végig problémát okozott a löszer és egyéb utánpótlás is. A visszavonulás utáni időszakból a 75. és 76. sz. napiparancs (1944. augusztus 10. és 12.) tartalmaz erre vonatkozó utalásokat. HL II/1680.

⁶⁵ A Vörös Hadsereg offenzívája az 1. hadseregtől északra 1944. július 13-án indult meg, ennek balszárnya törte át július 23-án a magyar 7. hadosztály védelmi vonalát, és visszavonulásra készítette a honvédelmialakulatokat. Lexikon 269. o.

már csak mi vagyunk, körül vagyunk véve nagyjából, itt tovább maradni értelmetlen dolog. De a parancs az parancs, így visszavonultunk a századhoz, Laci viszont kinn maradt az embereivel.

A századnál feszülten vártuk az erdő szélén a 22 órát, amikor Lacinak is le kellett válnia az ellenségről. Úgy 21. 45 órakor nagy puskaropogásra, robbanásokra leszünk figyelmesek Laci felől, tudtuk, hogy most már aligha várhatjuk vissza. De nem így történt, 22. 30 óra körül megérkezett és végre lóra ülhattünk, hogy megkezdjünk egy olyan erdei visszavonulást, amit az ellenségemnek sem kívánok. Egyébként a puskaropogás stb. oka az volt, hogy Laci az otthagytott löszert, kézi-gránátokat felrobbantotta, nehogy azok az oroszok kezére jussanak. Csöpörgött az eső, tocsogós volt az erdő talaja, s mi megindultunk, tulajdonképpen nagyjából bekerítve, hogy úgy jussunk ki a szuroksötét erdőből, hogy saját hadosztályunkhoz kerüljünk, és ne az oroszok kezébe. Alezredes úr képességeire mindig és mindannyian nagy tisztelettel néztünk, de ez éjjeli manővere minden képzeletet felülmúlt. Megindultunk a teljes sötétségben, csöpörgő esőben, ismeretlen erdei csapásokon célunk, a hadosztály felé. Sűrűn meg kellett állnunk tájékozódás végett, ilyenkor Alezredes úr feje fölé pokrócot, sátorlapot borítottunk s az alatt, zseblámpával megvilágítva térképét, igyekezett a helyes irányt és utat megtalálni. Egy percre nem kételkedtünk abban, hogy jó irányban vezet minket s nem is csalódtunk. Nagyon nehéz éjjeli lovaglás után ott lyukadtunk ki az erdőből, ahol kellett.

Még tulajdonképpen meg sem abrakolhattunk, máris riadóztatták a II. szakaszt, és mennünk kellett egy Bystricza-híd védelmét ellátni, hogy az előnyomuló orosz csapatok haladását késleltessük. El is foglaltuk védőállásainkat a hídnál, majd csatlakozott hozzánk egy idegen alakulatbeli árkászszakasz, amely hihetetlen gyorsasággal helyezett el aknákat a híd tartóoszlopain, pillérein stb., hogy a parancsban megadott időben felrobbanthassák. Nem történt úgy délidőig semmi különös, amikor Magas Laci megjelenik lovas szakaszával, hogy neki át kell mennie a hídon, hogy a túloldalon esetleg még csellengő magyar egységeket a megfelelő irányba terelje. Felvilágosítom arról, hogy órák óta itt nemhogy magyar egység, de még eltévedt magyar honvéd se jött át, a túloldalon már csak oroszok lehetnek, azonkívül arról is, hogy a híd alá van aknázva és itt az írásban kiadott hadosztályparancsnoki parancs, hogy du. 15 órakor a hidat minden körülmények között, külön parancs nélkül, fel kell robbantani. A visszatérési szándékát tehát ehhez igazítsa.⁶⁶

Laci tudomásul vette a dolgokat és átballagva a hídon, nekivágott az ismeretlennek. Az idő haladt, elérkezett a robbantás ideje, a hidat felrobbantottuk. Ezt követően nem sokára nagyon távolról erős fegyverropogás hallatszik, gondolom, most szorították meg őket, és nem tudnak átjönni már a hídon. Parancsom szerint én is bevonulok a századhoz és jelentem azt is, hogy Lacival kapcsolatban mik a feltételezéseim. Alezredes úr is nagy aggodalommal hallgatja jelentéseimet, de nem kell soká várunk. Kissé csapzottan ugyan, de megjelenik Laci, csurom vízesen, összesen két huszár hiányával. Az történt, hogy jól előrehaladva a terepen, vele szembe jön egy földúton mintegy századnyi erejű magyar egyenruhás gyalogos, akik azonban nem sok ügyet vetnek rá. Odakiált nekik, „*kik vagytok, hová mentek?*” amire semmiféle választ nem kap. Ekkor méregbe gurul s most már gorombábban, szólítja fel őket, hogy válaszoljanak, ha egy tiszt kérdezi őket. Akkor döbben meg azonban csak igazán, amikor hallja a szokásos „*jobtvojmaty*”⁶⁷ orosz kiszólást és látja, hogy már fordulnak is felé, vállukról lerántva a géppisztolyt. Vajon mit tehet ilyen helyzetben egy huszártiszt, lovas szakaszával?

Elvileg ilyen helyzetben két megoldás lehetséges. A leghelyesebb és legkézenfekvőbb, ha azonnal megadják magukat. Ebben az esetben fogságba esnek ugyan, de nincs emberveszteség és a megfelelő alkalom, még a szökést is lehetővé teszi. A második lehetőség tulajdonképpen ennek nem is tekinthető, mert eredményre nem vezethet, viszont óriási emberveszteséget idézhet elő. Ez pedig az, ha a tiszt „*tűzharchoz, lórol*”-t vezényel, mert ő nem akarja magát megadni. Aki viszont tudja, hogy egy huszárszakasz tűzharchoz lórol szállása mennyi időt vesz igénybe, mi mindent kell ahhoz tenni, hogy a gyalogossá vált huszár végre tüzelni tudjon, akkor az tisztában van azzal, hogy egy ilyen parancs az öngyilkossággal egyenlő, anélkül, hogy a legkisebb eredményre is számíthatna. Hát akkor mit tett mégis Laci, hiszen viszonylag épen és sértetlenül bevonult a századhoz? A válasz egyszerű, csak az a villámgyors és bátor elhatározás szükséges, ami csak keveseknek

⁶⁶ Az említett események július 24-én történtek meg.

⁶⁷ Erőteljes orosz káromkodás.

tulajdona. Nos Laci a támadó mozdulat észlelése pillanatában már elkiáltotta a „*Roham, irány utánam!*” parancsszót, nekifordult az orosz gyalogságnak és a kb. 50–100 m-re lévő vonalukat pillanatok alatt elérte, amitől azok úgy megijedtek, hogy a váratlan támadás hatására szétrebbentek, lehasáltak, csak ahhoz nem volt idejük, hogy a fegyverüket elsüssék. Mire észbe kaptak, hogy mi történt, a szakasz már messze száguldott és csak taláalomra lövöldöztek utánuk. Ezen bámulatra méltó harci cselekmény mindössze két huszár és egy ló veszteséggel járt. Az egyik huszár ugyanis golyót kapva zuhant le lováról, amely véresen, de a többi lóval együtt baj nélkül hazaért. A másik esetben pedig a lovat érte találat, az felbukott, a huszár alatta maradt, így őt elfoghatták az oroszok. Sorsa ismeretlen.⁶⁸

Csak, hogy kisebbítem Laci ebbéli érdemét, megjegyzem, hogy e huszáros hőstett végrehajtásához egy olyan kitűnően belovagolt ló is kellett, mint az ő Utas II-je.

E nap után jólesett a pihenés, másnap tovább, most már a teljesen rendezetlenül visszaözönlő hadosztállal, tökéletesen rendezett menetoszlopban. Még meg is ebédeltünk, ami után egy falu széléhez értünk, ahol meglehetősen rendezetlen körülmények között tartózkodott Lengyel vezérőrnagy,⁶⁹ akinek felragyog rögtön komor arca, amint minket meglát. Győry alezredes úr leugrik a lováról, jelentkezik, és parancsot kér, ami –sajnos! – nem is várat magára: „*Miskám, titeket az Isten vezérelt hozzám, Bennetek megbízom! Menjetek Kamiennába és azt tartjátok, ameddig csak tudjátok, mert ha az elesik, akkor elfoglalják a Tyismianiczai [sic!] hidat is, és akkor a hadosztály itt reked és úgy, ahogy van, fogságba esik. A kapott tájékoztatás szerint az oroszok onnan még távol vannak!*”

Alezredes úr rögtön elővette a térképet s arca mind gondterheltebbé vált, de nem tudott parancsnoka kérésének ellenállni, vállalja a végzetes feladatot. Nem is töltünk több időt ott, lóra ülünk és megindulunk Kamienna felé. Mire odaértünk, beesteledett, a falu teljesen kihalt, az utca tele holttestekkel, felborult szekerekkel, gépkocsikkal, vagyis itt már történt valami, itt már jártak az oroszok.

A falu közepén széles térség, lóról szállás, kóplizás, szakaszok rendeződése, Alezredes úr pedig leül az iskola lépcsőjére, kezében a térképpel. A tisztikar felsorakozik előtte és várjuk parancsait. Arca nagyon gondterhelt és mindenkivel vázlatot készített, – mert térképünk természetesen most sincs – hogy tudjuk, ki merre kísérelje a menekülést, ha egyáltalán erre lehetősége nyílik. Majd minden szakasznak kijelöli a védőállását, letisztelgünk [sic!] és ki-ki megy a szakaszához.

A részemre kijelölt védővonallal nem vagyok megelégedve, mert mögém behúzódik egy kis erdősáv, az oroszoknak módja nyílik ahhoz, hogy a hátamba kerüljenek. Magam mellé veszem Szoboszlai tizedest, tovább megyünk előre és találunk is egy jobb helyet. Indulunk a szakaszhoz, amikor ösztönszerűen megfordulok, és akkor látom az esti szürkületben, hogy tőlünk 150–200 m-re orosz katonák szöknek át az úttesten. Ekkor jöttem tökéletesen tisztába [azzal], hogy a faluban már bent vannak az oroszok, Isten tudja milyen erővel, és mi gyanútlanul befutottunk kelepcéjükbe. Megsejtettem végzetünket.

Visszasietve szakaszomhoz, kiosztattam a vacsorakonzerveket és ki-ki elfoglalta védőállását, amikor hirtelen leesett a teljes sötétség. És akkor, mintegy gombnyomásra, a falu minden részéből hatalmas erejű tűzrajtaütést kaptunk, amiben az aknavetőig minden fegyver megszólalt.

Nekünk szerencsénk volt, mi csak löfegyvertűzet kaptunk, úgy véltem, az aknavetők a század-törzset lehetik, tudva azt, hogy mindig a fejet a legfontosabb megsemmisíteni. Ez sikerült is nekik. Én ugyan akkor nem voltam ott, de utóbb elhaladva a téren, a nyomokból minden kiolvasható volt. Még elképzelni is borzalmas, hogy mi lehetett a következménye az aknavető-találatoknak ott, ahol több mint 200 db hátslós négyesével van összekötve, a szekerek előtti lovak istrángja kívül kikapcsolva stb.

⁶⁸ A magyar vagy német egyenruhában tevékenykedő szovjet diverzáns alakulatok sok esetben okoztak problémát a honvédeknek. Több alkalommal ment ki figyelmeztetés az egységekhez ezzel kapcsolatban.

⁶⁹ Lengyel Béla vezérőrnagy, a 16. hadosztály parancsnoka 1942. augusztus 1-jétől 1944. július 15-éig. Ekkor Bardóczy Ferenc vezérőrnagy váltotta a seregest élén, de azt ténylegesen július. 29-éig vezette korábbi parancsnoka. *Údovecz* 52. o.

Mi álltuk a sarat jó ideig, de aztán jöttek a huszárok hozzám, hogy gondoskodjak lőszerutánpótlásról, mert fogytán vannak. Célzatosan ugyanis sosem tudtak löni, hiszen nem láttuk az ellenséget, csak a torkolattüzek képezték a célpontokat, annak eltalálása sokszoros lőszer-igénybevételt kívánt.

A hatalmas tüzcsapás ellenére két huszárt hátraküldök pokrócokkal lőszerért, akik rövidesen vissza is térnek, üres kézzel. „*Hol a lőszer?*” – kérdezem, mire válaszolják, nem, hogy lőszer nincsen, de század sincs! „*Hogy-hogy nincs?*” – kérdelem vissza. Úgy, hogy ott csak emberi és lótetemek, felborult szekerek, stb. vannak, de élő huszárból, sem tiszt, sem legénység, egy szál sem. Nem sokat töprengtem a tennivalón, azonnal tisztába jöttem azzal, hogy egymagam nem foghatom fel az orosz ármádiát, nincs más megoldás, valahogyan ki kell innen szabadulni.

Összehívtam legényeimet, de mindössze csak 16 huszár találtatott elő, abból is kettő elég súlyosan sebesült. Megindultam a vázlat szerint Tyismanicza felé, útközben találtunk két ép lovat, magukat egy fára akasztva; azokat megszabadítottuk fogságukból, és rájuk ültettem a két sebesültet. Végigmentünk a falun, állandóan tűz alatt, ezért amint kiértünk belőle, letértünk az országútról, mert azt is lötték folyamatosan kézfegyverrel és aknavetővel egyaránt. Ahogy haladunk, bal kéz felől, nagyon távolról lönyerítést hallunk. No, mondom ott a század. Abba az irányba fordulunk, beérünk egy erdőbe, és a nyerítés mind inkább távolodik. Rossz érzésem támadt, visszatérek az eredeti útvonalunkra, bejutunk a faluba, amely ég.

A falut átszelő országút közepén haladtunk tova, lehetőleg észrevétlenül, hiszen nyüzögtek körülöttünk az orosz katonák, akik ügyet sem vetettek ránk, el nem képzelhették, hogy lehetnek olyan örült magyar katonák, akik ilyen körülmények között merészkednek áthaladni egy égő falun.

Sajnos ismét választul elé érkeztünk, az országút „T” alakban vált ketté, jobb felől odalátszott az égő híd zsarátnoka, bal felől viszont megritkultak a házak. Ezért erre indultunk, de aztán, ismét egy rossz érzés alapján visszafelé fordultunk és a folyót igyekeztük elérni. Távolról egy nagyon halvány és picinyke fényt láttunk felvillanni, ott tehát emberek vannak. Aztán ahogy közeledtünk a fény felé, egyszerre csak az kialudt. Tudtam, hogy itt most sorsdöntő eseménynek kell bekövetkeznie. Hátranyúlva lefektettem Szoboszlaít, aki továbbadta a jelet, én pedig mozdulatlanul vártam, mi fog történni. Érezhető volt, hogy viszonylag közelünkben emberek tartózkodnak és épp úgy ránk figyelnek, mint mi órájuk, de mindez abszolút feszült csendben. És ekkor egy szurony véletlenül nekiütődött odaát egy sisaknak és ez olyan jellegzetes hangot adott ki, amiből rögtön megsejtettem, hogy odaát magyarok, mégghozzá huszárok lehetnek. Ilyen formán ugyanis mi kötöttük fel derékszíjunkra a sisakot és a szuronyt.

A hang hallatán azonnal megszólaltam: „*Ne lőjete, magyarok vagyunk!*” „*Kik vagytok?*” – hangzik a válasz, és én boldogan ismerem meg a kérdezőben Pék Bandi hangját. Bemondom nevem, rangom stb., mire ismét felszólítás: „*Három lépést előre!*” és bevilágít egy pillanatra az arcomba. Boldog ölekezés következik, ez aztán igazán nem várt meglepetés és kivezető utat jelentő segítség.

Kiderült, hogy Bandi egy kb. 30 főből álló különítménnyel valami egyedi küldetést hajtott sikerrel, összeütközés nélkül végre, és ideérkezvén a folyó partján épp egy Tigris német harcokcsit⁷⁰ talált, amit nem akarván itt hagyni az oroszoknak, be kívánt volna indítani. Ennek láttuk mi a kis belső lámpáját messziről, de természetesen az is kiderült, hogy fogalma sincs ahhoz, hogy mit kell egy ilyen szörnyeteggel csinálni, le kellett mondani erről a „vagyontörő” tervről. Ehelyett inkább azon kellett gondolkodnunk itt a falu szélén, hogy hogyan tudunk szuroksötétségben átjutni egy teljesen ismeretlen folyón olyan emberekkel, akik nem tudnak úszni. Ezt is megoldottuk.

Egy ruszin fiú a szélső házból kivezetett egy minden ízében reszkető öregembert, akit arra szólítottunk fel, hogy olyan gázlóhoz vezessen, ahol gyalog és lóval minden baj nélkül átkelhetünk. Az öreg, puskacsővel az oldalában, elvezetett minket 1-2 km távolságra a falutól, ahol elébb Bandi lóháton kipróbálta az átkelés lehetőségét, majd, amikor baj nélkül visszatért, egymás kezét megfog-

⁷⁰ A visszaemlékezések több esetben tévesztik össze a német Panzer IV harcokcsit a Panzer VI Tigrissel, így lehetséges, hogy az előbbi típusról van szó. A Magyar Királyi Honvédség is alkalmazta mindkét típust. Tigrisekkel a magyar 3. harcokcsiezredet látták el (10 darab) 1944 májusában. A járművek a visszavonulás során megsemmisültek. Lexikon 364. o.

va, hosszú láncban mindannyian átértünk a túlsó, most már abszolút biztonságosnak vélt oldalra. Szegény öreg paraszt is boldogan sietett haza, hogy baj nélkül megúszhatta a kalandot.

Kirázva magunkból a vizet, megindultunk az ismeretlen felé, fogalmunk sem lévén arról, hogy vajon nincsenek-e már ideát is az oroszok. Így haladtunk nagy bizonytalanságban az éjszaka hát-ralevő részén, amikor virradatkor egy faluhoz közeledtünk, ahol távcsővel megállapíthatóan már magyar őrség állott. Tehát megmenekültünk...

A falut Pochowkának hívták, és azt is megtudtuk, hogy a hadosztály utolsójaként átjött osztályunk törzse tanyázik a faluban. Megtaláltam az iskola tantermében a szalmán alvó Tamássy Zoltán alezredest⁷¹ és törzsét, és jelentést tettem arról, hogy a huszár „század”: 1 tiszt, 15 fő legénység, ebből kettő sebesült, és 2 ló bevonult.

Az volt az érzésem, hogy Alezredes úr kissé örültnek tart, akit megzavarhattak az események, hogy ilyesmit jelentek. „*Hol a huszárszázad, hol van Győry alezredes úr?*” – kérdé, de hát erre nem tudhattam válaszolni, viszont a testi és idegi kimerültségtől már alig álltam a lábamon. Szerencsére ott volt Tóth Laci is, aki rögtön átlátta, mire van szükségem, előkapott egy pálinkás butykost és nagyot húzatott belőle. Ettől aztán annyira erőre kaptam, hogy intézkedhettem a két sebesült gondozásáról, elhelyeztettem maradék huszáraimat és az összesen 2 darab lovat. Mindez csak azért sikerülhetett kifogástalanul, mert Szoboszlai tizedes, helyettesem volt az intézkedő, aki értette a dolgát.

Ebben a faluban egynapi pihenő, aztán az osztálytörzssel együtt irány tovább, persze gyalog. Ez nagyon nehezünkre esett. Szerencsénkre, talán a második faluban, huszárorség állt a falu szélén, és kiderült, hogy dr. Neubauer Palin kívül ott az egész huszárszázad tisztika, a megmaradt legénység és néhány ló.⁷² (Mint utóbb kiderült, 162 db lovunk veszett oda, kb. ugyanannyi huszárral!) Nagy volt az öröm a letörtség ellenére, hát még, amikor széles mosolygással nyakamba esik az én Ridzon Jóska lovászom,⁷³ hogy „*zászlós úr, megvan ám a Csáktornya és a Füles!*” Talán még saját életénél is fontosabbnak érezte, hogy lovaink épségét és életét biztosítsa. Így hát ismét lóra ülhettem!

Csak Neubauer Paliról nem tudtunk semmit, sejtettük, hogy vele Kamiennánál történhetett valami. Mint később kiderült, nem bírván már a körkörös tüzet tovább elviselni, a hiába várt parancs nélkül úgy határozott, hogy kihúzódik a faluból, és a szántóföldekben várja ki a dolog végét, addig csak tán érkezik valamiféle parancs. Hát az bizony soha nem érkezett meg, ő tehát minden további nélkül, a mellette maradt néhány huszárjával fogságba esett.⁷⁴

A megmaradt és innen-onnan kiegészült huszárokkal és lovakkal rendeződött a csökkent létszámú század és számomra megkezdődött egy végeláthatatlannak tűnő utóvédharc, aminél komiszabbat még elképzelni sem tudok. Magas Laci valamerre Bohorodczan felé vette az útját, ott sikerült másodsorban is megsebesülnie, szerencsére viszonylag gyorsan sikerült felgyógyulnia és visszakerülhetett a századhoz, az osztálytörzs a megmaradt tisztekkel a hadosztályhoz csatlakozott, a III. szakasz szerencsére gyorsan összekovácsolódott maradéka megkezdte az utóvédharcot, amely nem ritkán párhuzamosan folyt az ukrán partizánokkal (UPA⁷⁵) is, de sosem bántottuk egymást.

Feladatom az volt, hogy a hadosztály menetelésének nyugalmas folytatása érdekében mintegy 8-10 km-re lemaradva bevárjam az első, utánunk nyomuló orosz egységeket, azokat tartsam fel, amíg csak lehet, aztán rugalmasan leválva, új védőállásban elhelyezkedve várjam be a következő egység érkezését mindaddig, amíg valahol a hadosztály nem jut olyan végső védőállásba, ahol már önmaga is ki tudja védeni a támadásokat, úgynevezett utóvédre tehát már nincs szükség.

⁷¹ Tamássy Zoltán (1899, Brunner Ida), alezredes, osztályparancsnok 1944. december 20-ig, 1945. február 12-én a IX. hadtesthez vezényelték. *György* 112. o.

⁷² Az osztály fennmaradt adatai szerint a huszárszázad 1944. július 25-én Kamiennánál 37 hadifoglyot és 15 sebesültet veszített, a tényleges veszteség ennél magasabb lehetett. *György* 94. és 100. o.

⁷³ Ridzon József (1918, Kiszely Mária) honvéd, tiszti lovász.

⁷⁴ *Bene – Szabó* 542. oldalán Neubauer zászlóssal kapcsolatban az az információ szerepel, hogy 1945. május elején amerikai fogságba esett. Ennek ellentmond Ráth András visszaemlékezése mellett az, hogy Neubauer Pált az osztály napiparancsa hadifogolyként tünteti fel, illetve hogy neve ezen időpont után nem szerepel az osztály iratai között. *Adonyi – Nagy* 98. oldala is Kamiennát jelöli meg a zászlós fogságba esésének helyszínéül. A fent említettek alapján véleményem szerint az 1944. július 25-i kamiennai fogságba esés a valószínűbb.

⁷⁵ Ukrainiska Povsztanszka Armija – Ukrán Felkelő Hadsereg. A szervezet harcolt a német és román, de az előrenyomuló szovjet egységek ellen is, utóbiakkal szemben az 1940-es évek végéig ellenállt. *Ravasz* 132–134. o.

A műveletet úgy hajtottam végre, hogy kb. 50-60 emberemmel a lehető legjobb védőállást foglaltam el azon az útvonalon, amin a hadosztály haladt, és vártam, míg az oroszok meg nem jelennek. Azok pedig jöttek, mégpedig hozzám képest sokszoros túlerővel. Nálam mindössze egy golyószóró működött, de az is segített. Amikor az orosz oszlop feltűnt, megvártuk, amíg karabélytüzelő (sic!) távolságba nem érnek, akkor megnyitottuk rájuk a tüzet. Ők viszonozták ugyan a tüzelés, gyakran aknavetőkkal is, de ehelyett okosabbnak vélték, ha mindjárt kétfelé válnak, és megkezdik bekerítésünket. Hiszen tüzerőnkből pillanatok alatt érzékelhették, hogy milyen széles kiterjedésű erővel állnak szemben, nem kellett tehát nagyobb erőfeszítésük ahhoz, hogy oldalmozgással veszélyeztessék a hátunkat.

Egy ideig állhattuk a bekerítés veszélyét, de aztán csak lóra ültünk és hátra vágattunk vagy 3–4 km-t, és kezdődött előlről az egész. Mindez ránk nézve csak kisebb veszteséggel járt ugyan, de maga a művelet roppant fárasztó és idegkimerítő volt, arról nem beszélve, hogy éjszaka is figyelniünk kellett.

Emlékszem, egyik alkalommal egy szürke lovon lovagló vezérkari tiszt⁷⁶ ellenőrizte állásaimat, épp meglegedettségét fejezte ki akkor, amikor jött a jelentés az orosz oszlop feltűnéséről. Belátva, hogy itt most ő már nem tehet semmit, „*kitartani a visszahívó parancsig*” kiáltással elbúcsúzott és sebes vágatával eltávozott. Parancsát sajnos máig kényszerülök várni!

No de egyszer minden megpróbáltatásnak vége szakad. A hadosztály maradványai bevonultak, ha jól tudom, az Árpád-vonalba,⁷⁷ a huszárszázad pedig letelepedhetett valahol a Kárpátok északi lejtőjén. Itt egyrészt meglévő faházakba költöztek, másrészt maguk építette, kis gerenda-vityillókban helyezkedtek el. Jómagam előbb egy vadonatújnak tűnt faházba költöztem Tóth Lacival együtt, de már az első éjszaka kénytelen voltam otthagyni csapat–papot, mert a töméntelen poloska egy éjjel tökéletesen fölevett volna [sic!]. Így inkább lovaim mellett háltam nap, mint nap, mert azok mellett elősdi nem telepednek meg. Lehetséges, hogy ilyen indokkal költözködött Alezredes úr is a huszárok által épített gerendaházba.

A század itt kiegészült idegen, tönkrement huszárszázadok maradványaival, így került hozzánk dr. Pfeiffer István zászlós⁷⁸ és Várady Árpád zászlós⁷⁹ egy-egy töredék szakasszal. Így megint viszonylag megerősödve állhatott fel a század, de szelleme egységének kialakulásához ismét némi időnek kellett eltelnie.

Egyszer-egyszer kivonultunk a környékre járőrözni, egyrészt tényleges felderítés érdekében, másrészt lovaink jártatása, az idegen századokból bekerült huszárok összeszoktatása miatt. Ilyenkor nem egyszer találkozhattunk egyes vagy csoportos partizánokkal (sic!), de sohasem kerültünk egymással „nézeteltérésbe”, sőt minden esetben barátsággal váltunk el. Csak az volt a kérésük, hogy a lakosság terményeit és állatait ne bántsuk, akkor ők is békében maradnak. Ezt meg is ígértük és be is tartottuk.

Itt esett meg velem egy mulatságos történet, aminek azért volt tragikus magva is.

Még a visszavonulás idején teljesített utóvédharcok során egy huszárunk elveszett. A sebesüléseket nyilván tudtuk tartani, hiszen azok vagy saját maguk követtek minket a hátrálásban, vagy sebesültszállítás révén jutottak hátra. Ha valaki azonban valami miatt elmaradt, azzal már nem tudunk mit csinálni.

Amikor végső pihenőhelyünket szinte kimerülten elértük, én végigfeküdtem a faházon körülfutó gerendafolyosón, ahová a parasztok télre felraktározzák a felvágott tűzifájukat. Megparancsoltam, hogy csak akkor ébresszenek fel, ha Alezredes úrtól jön valami parancs. Egyszer csak arra

⁷⁶ A tiszt személyazonosságát megállapítani a rendelkezésre álló adatok alapján nem lehet.

⁷⁷ Valójában a Hunyadi-állásról lehet szó. Az e mögött húzódó Szent László-állás a Kárpátok gerincén, az Árpád-vonal pedig e mögött épült ki.

⁷⁸ Dr. Pfeiffer István (1917, Topits Franciska) tartalékos zászlós, lovasszakasz-parancsnok, bevonult 1944. szeptember 10-én a 18. hadosztály lovasszázadától, megsebesült 1944. november 8-án Vatta és Felsőbrány között. December 1-jéig kórházban kezelték, utána 1945. január és március között munkavezető volt a győri erődítési ezredben. *Bene – Szabó* 562. o.

⁷⁹ Várady Árpád nevű tisztéről adatot az osztály iratai között nem találtam. Feltehetőleg Varga Árpád (1916, Üveges Mária) tartalékos zászlósról lehet szó, aki 1944. szeptember 10-én vonult be és szeptember 21-én vette át a távbeszélőszakasz parancsnokságát. *Bene – Szabó* 647. o.

ébredek, hogy enyhén költögetnek és kinyitva a szememet, magam előtt látom legényemet, Benőt és egy tarisznyás ruszin paraszt személyét.

Kérdően nézek legényemre, aki visszakérdez, hogy nem ismerem-e meg azt, aki előttem áll. Akkor figyelek rá jobban és megismerem kedves técsői huszáromat, Németh Emilt. Kérdésemre mindjárt el is mondja, mi történt vele.

Az történt, hogy egyik utolsó védőállásunk egy magas rozstáblában lévén, ő ott a fáradtságtól annyira elaludt, hogy nem hallotta sem a lövöldözést, sem a visszavonulást elrendelő parancsokat. Este, a levegő hűvösebbé válásával azonban felébredt és pillanatok alatt érzékelte a megváltozott helyzetet, vagyis hogy az úton nem magyar, hanem orosz csapatok vonulnak tova.

Mozdulatlanul, rejtve maradt továbbra is a rozsban, majd amikor teljesen besötétedett, behűzódott az erdőbe és megindult „hazafelé”. Közben találkozott egy hasonló helyzetben lévő magyar tűzérrel, és biztonságban érezvén magukat ismét lefeküdtek aludni egy fa tövébe. Hajnalban aztán bökdösésre ébrednek, úgy, hogy homlokuknak van szegezve egy-egy puskacső. A tűzért azonnal agyonlőtték, neki talán azért kegyelmezték meg, mert ruszin földön élve tudott velük oroszul beszélni. Kihallgatásra vitték tehát parancsnokukhoz, aki kikérdezése után levetkeztette anaszült meztelenre, aztán ráadott egy ruszin parasztruhát és azt parancsolta, hogy egyelőre tartsák maguk között. Még vacsorát is kapott tőlük. Reggel felé hallja ám, hogy a katonák egymás között azon vitakoznak, hogy agyonlőjk-e, vagy küldjék hátra fogolytáborba. Nagy izgalommal várta a vita eredményét, amely azzal végződött, hogy „*pasli domo!*”,⁸⁰ mondták neki, és egyszerűen elkergették a táborból. Így aztán nekiindult, és addig próbálkozott, míg megtalált minket – nagy boldogan. De örültem én is, mert egy régi, hűséges huszárommal megint gyarapodott a szakaszom.

A román hadsereg „kiugrása” után parancsot kaptunk, hogy jelentsük be román nemzetiségű katonáink nevét, annak érdekében, hogy leszerelhessék, és mint megbízhatatlanokat, munkatáborokba (munkásszázadokba) szállítsák őket. Nálam is volt két román huszár, Moldován Janó⁸¹ és Borgován Axente⁸². Mindkettő idáig példás magatartást tanúsított. Behívatom őket és elmondom, mit kell velük kapcsolatban tennem, s azt hittem, szavaimat örömmel fogják majd fogadni. De nem így történt. Mindkettő könyörögve kért, ne jelentsem őket be, velünk akarnak maradni, megszerették bajtársaikat, lovaikat, velünk akarnak élni vagy halni!

Meghatott nem várt magatartásuk és természetesen nem jelenttem be őket. Moldován Janó utóbb hősi halált halt Vattánál, Borgován Axente pedig talán Gelejnél megsebesült. Talán jobban jártak volna, ha munkásszázadba kerülnek...

Hazánk jelentős részét az orosz hadsereg már birtokba vette, ezért parancs érkezett, hogy a kinek családja otthonról elmenekülni kényszerült, az kérhet rövid szabadságot. Miután sajnos emiatt mi már mindenünket elvesztettük, éltem a lehetőséggel és szeptember 7-től egy hét szabadságot kértem és kaptam. Magammal vittem legényemet, Csorba Benőt is, aki ugyan ekkor még nem volt ilyen helyzetben, de Üllön rövidesen az ő családja is megízlelhette a szovjet paradicsomot.

Szörnyen rázós, dorongokkal kirakott úton mentünk szekéren a Toronyai-hágóig, ott teherautóba ültünk és „leszáguldozhattunk” egészen Toronyáig. Itt egy félnapos kényszerpihenőt kellett tartani, mert Huszt felé csak másnap indult teherautó. Nem bántam a várakozást, mert az akkor ott tartózkodó barátommal, Tóth Lacival jól kibeszélgethettük magunkat. Aztán Sátoraljaújhely következett, ahol tetvetlenítettek, és itt találkozhattam egy munkaszolgálatos volt gazdaszótársammal, akivel ugyancsak módos volt néhány szót váltani. Idáig Erdélyben voltak, jó volt a soruk, emberséges parancsnokuk volt,⁸³ semmivel sem rosszabb a helyzetük – a megalázó helyzettől eltekintve – mint egy közhuszárnak. Nem tudta, hova viszik, de rossz helyre nem kerülhetett, mert a háború után is találkoztam vele.

⁸⁰ Eredj haza! (orosz)

⁸¹ Moldován János (1914, Eremie Mária) őrzetető, 1944. november 8-án Vattánál hősi halált halt.

⁸² Borgován Axente (1914, Hevernyák Karola) honvéd, a fennmaradt adatok szerint nem Gelejnél, hanem Stanislau–Swiety térségében sebesült meg még 1944. május 3-án. *György* 100. o.

⁸³ Az említett munkaszolgálatosok feltehetőleg a nagybányai X. kőzérdekű munkaszolgálatos zászlóaljhoz tartoztak, amelynek parancsnoka, 1943. május 1-jétől Reviczky Imre alezredes közismert volt emberséges bánásmódjáról, s később megkapta az izraeli Yad Vashem kitüntető címet. *Reviczky Adám*: Vesztés háborúk, megnyert csaták. Budapest, 1983. 399. o.

Szemfüles legényem talált egy gépkocsioszlopot, ami éppen Budapestre indult, jelentkeztem parancsnokánál, és természetesen engedélyt kaptam, hogy velük mehessek. Estére már feleségemenél is voltam. Szabadságom jól és gyorsan telt el, de a városi társadalom magatartása és gondolkodása megdöbbentett. Szinte barátságtalanul és megbántottan néztek rám, hogy milyen jögről merem én őket kopott hadigúnyámmal emlékeztetni a háborúra, amikor abból ők itt semmit sem vesznek észre. Járnak bálókba, színházakba, társaságba, jól öltöznek, tiszták, hiszen naponta fürödhetnek, és akkor megjelenek én köztük legénységi csizmában, posztó komisz egyenruhában, kard nélkül, csak pisztollyal stb.

Ennek ellenére elképzelhető, milyen nehezemre esett búcsúzkodásom szép, ifjú feleségemtől és 1 éves aranyos kislányomtól. De hát ennek is meg kellett történnie és Benővel egymással szemben ülve sokáig szólanul gondoltunk haza, és az előttünk álló jövőre.

Huszton kiszállva a századot igen fáradt, kimerült és alvó állapotban találtam meg Iza községben. Azt, hogy nagyjából mi történt velük, csak úgy tudhattam meg, hogy kibontva az otthonról hozott pálinkás üvegeket, nyelvüket ezzel megoldottam.

Hát, ha őszinte akarok lenni, meg kell mondanom, hogy nem sajnáltam azt, hogy e napokban nem voltam a századnál. A harcokban nem vettem részt, így csak elbeszélésből tudtam meg a történeteket, azok viszont már kimentek a fejből, és nem szeretek olyanról beszélni, amit magam nem élhettem át.

Az ezután történt dolgok szinte teljesen kiestek emlékezetemből. Arra jól emlékszem, hogy Ungváron is voltunk, mert ekkor történt meg először és utoljára velem, hosszas lovas múltam alatt, hogy „feltörtem” és nem tudtam lóra ülni. Így székelyszemre két napig az egészségügy egy autójában tettem meg az utakat.

Emlékszem arra is, hogy valahol átkeltünk a Tiszán,⁸⁴ mégpedig egy acélhídon, ahol a vasúti sínek mellett mindössze 1,2-2 m széles acéllemez volt a járható út, amin lovaink patkolt lábai majd úgy csúszkáltak, mint a jégen. Hajmeresztő mutatvány volt ez az átkelés, de egyetlen bal eset nem történt.

Aztán elkövetkezett október 15-e,⁸⁵ és a Kormányzó úr váratlan és megdöbbentő szövege.⁸⁶ Ezt Tiszaújlakon hallgathattuk végig, és mondhatom nem minden öröm nélkül, de azért tartva a jövőtől is. Innen vezényeltek azonnal a tivadari Tisza hídfőhöz, azzal a paranccsal, hogy azon magyar csapatok kívül senkit nem engedhetek át. Jól emlékszem, külön megkérdeztem: „németeket se?“, mire azonnal és határozottan kaptam meg a nemleges választ.

Kivonultunk a tivadari hídfőhöz 30 főnyi legénységgel és a géppuskámmal, elfoglaltuk állásainkat és vártuk a történeteket. Jómagam a hídtól kb. 40-50 m távolságban álló örbödében ütöttem föl tanyámat és élveztem a pillanatnyi nyugalmat. Nem sokáig. Rohan be a hírhozó, hogy egy hatalmas német gépkocsi és páncélos oszlop közeleg a hírhozóhoz, de közelbiztosítóink intésére megálltak és most egy tiszt közelít hozzánk egy másik német katonával. A német ezredes tisztességesen bemutatkozik és kéri, hogy nyissuk fel a híd zárlatát és engedjük át zavar nélkül az oszlopot, mert nekik parancsuk van valahova elvonulni. Akkor még tisztességesen beszélve némétül, elmagyaráztam neki, hogy nekem hadseregparancs van a kezemben, ami szerint a hídon senki nem mehet át – kivéve a magyar egységeket.

⁸⁴ Feltehetőleg Tiszaújlaknál, ott volt ugyanis acélszerkezetes híd, amelyet 1944. október 24-én robbantottak fel. Cs. Szabó Albert: Harctéri visszaemlékezés, <http://www.hatarvadasz.hu/Irodalom/index4.html> (Az utolsó letöltés: 2012. április 19.) Eredeti példány a gyulai Erkel Ferenc Múzeum gyűjteményében.

⁸⁵ Október 15-én zajlott le a sikertelen kiugrási kísérlet. Az eredeti tervek szerint a magyar 1. és 2. hadsereg szembefordult volna a német csapatokkal. A tervek azonban nem kerültek végrehajtásra, az 1. hadsereg parancsnoka áállt, de csapatai nem követték, a 2. hadsereg parancsnokát a németek letartóztatták. A kiugrási kísérlet után Horthy kormányzó német fogságba került, az ország vezetését Szálasi Ferenc vette át. A témával kapcsolatban bővebben lásd: *Vigh Károly*: Ugrás a sötétbe. Budapest, 1984. (A továbbiakban: *Vigh*.)

⁸⁶ A kormányzó hadparancsának szövege a következő volt: „*Honvédek! Hón szerett hazánk szívében folyó pusztító harctól, a küzdő erőket számba véve, immár döntő, az országra nézve kedvező fordulatot nem várok. Ezért elhatároztam, hogy fegyverszünetet kérek. Mint a fegyveres hatalom legfőbb hadura, felszólítalak benneteket, hogy a honvédekütközőhöz híven hűséggel és feltétlen engedelmisséggel teljesítsétek előljáró parancsnokaitok útján kiadott parancsaimat. További létünk attól függ, hogy a honvédség minden egyes tagja e súlyos helyzetben kötelességtudó és végsőkig menő fegyelmességgel magatartást tanúsítson.*” *Vigh* 271. o. A proklamáció szövegét lásd: i. m. 267–271. o.

Ezt a por-parlét [sic!] az követte, hogy váratlanul előkapta revolverét és az oldalamba nyomta, hogy az engedélyt így kényszerítse ki belőlem. Az ott lévő Szoboszlai és másik huszár már kapkodtak volna a géppisztolyaikért és ha közbe nem szólok, néhányan holtan maradunk a színtéren, de az biztos, hogy a németekből legfeljebb szita marad, mert ha bajom esett volna, úgy Szoboszlaiék szítává lövik őket. Szerencsére különösebben nem ijedtem meg és önuralmamot sem vesztettem el, így sikerült megértetnem a némettel, hogy agyonlövéssem az ő halálukat is jelentené, és ezzel még mindig nem volna elintézve az ügy. Felajánlottam azonban, hogy felhívom telefonon a parancsnokságomat, és hátha onnan rájuk nézve kedvezőbb választ kapok. A névmet láthatóan fölélegzett ajánlatomom és sikerült is azonnal kapcsolatot teremtenem Alezredes úrral, aki rögtön megértette a helyzet abszurditását. Felszólított, hogy nyugtassam meg a németet, rövid idő múlva visszahív az eredménnyel.

Úgy látszik, ekkorra már végleg eldőlt, hogy a kormányzói szózat érvényes-e, vagy pedig Szalasiék⁸⁷ parancsa, mert alig telt el néhány perc, hallhattam Alezredes úr kifejezetten reszkető hangját, hogy az Istenért, nehogy tüzet provokáljunk, és szó nélkül engedjük át a németeket.

A parancsot tudomásul vettem, azért egy kicsit meg akartam táncoltatni a németet, és közöltem vele, hogy átengedem ugyan, de előbb átjön velem a hídon egyedül, s csak amikor én engedélyt adok, akkor küldi el egységéhez a kíséretében lévő német katonát és adhatja ki általa az indulási parancsot. Addig én is gondoskodom az akadályok elhárításáról.

A dolog simán lezajlott, s rövidesen megkaptam az abszurd parancs megszüntetését jelző bevonulási intézkedést.

Igencsak innen mehetünk Tarpa községbe, ahol az új kormányra le kellett tennünk az esküt. Ez úgy folyt le, hogy a szakaszonként felállott század elé kiállt szegény Kaszanyitszky Bandi és reszkető kézzel tartva az eskü szövegét tartalmazó iratot, remegő hangon mondta el annak szövegét, amely szerint most már Szalasi testvért kellett volna szeretnünk. A századnak természetesen a felolvasás alapján hangos szóval kellett volna elmondani az esküt, de még csak véletlenül sem hallatszott egyetlen hang sem, pedig Isten látja lelkünket, egyikünk sem szólította fel erre a magatartásra a legénységet. Egyetlen nyilaskeresztes-párti sem volt közöttünk, nem kívántak rájuk főlesküdni. Sajnos nálunk más volt a helyzet, a tiszteknek alá kellett írnia az eskü szövegét tartalmazó papírt. Azóta sem ért olyan keveset az aláírásom, mint amit a papír aljára biggyesztettem...

Már a kormányzói felhívás, tulajdonképpen azonban ezen eskütételi színjáték okozta azt a hangulatváltozást, ami a legénység soraiban végbement. Nem egyszer kellett közbelépnem visszavonulásunk során, amikor nyilaskeresztes karszalaggal felszerelt suhancok gúnyolódva mondták a huszároknak, hogy ne hátra, hanem előre menjenek! Azt hiszem, nem kell külön taglalnom, hogy a reakció miben nyilvánult meg az egész hadsereg és a mi honvédeink körében is.

Sajnos az események sorrendisége és a történések egymást követése ismét összezavarodik bennem. Az biztos, hogy egyszer csak ott álltunk a királyteleki szőlőkben – ma Nyírtelek község – és támadást kellett végrehajtanunk a keményen védekező oroszok ellen. Ebben, azt hiszem, legnagyobb súllyal a páncélromboló-szakasz és a kerékpárosok vettek részt, de azért kijutott belőle nekünk is. Szakaszom egy fasortól jobbra elterülő olyan kukoricaföldön haladt, vagy inkább csúszott-mászott előre, ahol a termést már levágták és be is kúpták. Az oroszok jól láthattak minket, mert tüzükkel folyamatosan földre-fekve kényszerítettek (sic!). Szegény Szathmáry Feri erről mit sem sejtve közeledett volna a fasorban, nálam lévő géppuskása működését ellenőrizni és már hiába kiáltottam rá, hogy csak hason csúszva közeledhet felénk, megkapta a harc képtelenségét okozó géppisztolysorozatot. Szerencséjére vele volt az erős fizikumú tisztilegénye, aki lábánál fogva hátra tudta vonszolni az elsősegélyhelyre. Minden bizonnyal másutt sem lehetett jobb a helyzet.

⁸⁷ A parancsot, amelyben a szovjetek elleni harc folytatására található utasítás, Vörös János vezérkarfőnök adta ki, aki a kiugrási kísérlet alkalmával igyekezett magát „minden oldalról” biztosítani. A már október 11-én megkötött fegyverszüneti megállapodás ellenére a vezérkar főnöke parancsában a következő olvasható: „A kormányzó úr rádiószózatában elhangzottakat senki se értelmezze úgy, hogy a magyar hadsereg letette a fegyvert. Mind ez ideig csupán fegyverszüneti tárgyalásokról van szó. Ennek kimenetele még bizonytalan, ezért minden magyar katona és egység változatlan erővel folytassa a harcot.” Vörös későbbi állítása szerint a „bármely oldalról jövő támadással szemben” szövegű részt tudta nélkül húzták ki a parancsból. *Vígh* 294. o.

Lassanként azonban mégis tért nyertünk annyira, hogy az orosz katonák kezdtek kiugrálni lövészárkaikból és vitték az irhájukat. Az ilyen pillanatok gyorsabb haladást tettek lehetővé, így rövidesen sikerült annyira megközelíteni vonalaikat, hogy kiadhattam a parancsot kézigránátdobásra és rohamra. Természetesen én is végrehajtottam a kézigránátdobást, majd beugrottam az árokba, ahol legnagyobb megrökönyödésemre egy orosz katona feküdt fegyver nélkül, valami, fehérnek aligha nevezhető rongyot tartva a kezében. Az ugrás hevében majdnem belelöttem, de szerencsére ezt nem tettem, hanem rögtön odahívtam egy ruszin huszárt és röviden kihallgattam az oroszzt. Aztán ugyanazzal a huszárral hátraküldtem a századhoz, jelentéssel, kérve Alezredes urat, hogy tekintse a ruszkit saját foglyomnak, és kérem, ne adja át őt a németeknek. Alezredes úr eleget tett a kérésemnek, Vaszilt beosztottuk a konyhára, ahol néhány nap múlva olyan kerekre híztta magát, hogy nem ismertünk rá. Később biztatgattuk, hogy visszamehet az orosz csapatokhoz, de erre nem volt hajlandó.

A királyteleki szőlőben a hivatalos jelentés szerint dr. Lengyel Tibor orvos főhadnagy, egy huszár és hét más fegyvernembeli honvéd halt hősi halált, és megsebesült – a legénységen kívül – Szathmáry Feri, és harmadszor (!) Magas Laci zászlósok. Veszteségeink tehát nem voltak jelentéktelenek és ez a körülmény indította dr. Kováts Tibor, volt m. kir. főhadnagy, nyugalmazott jogtanácsost,⁸⁸ hogy az elesettek sírjait rendbe hozassa és számukra egy emlékművet állíttasson fel. 1984-ben, tehát olyan időben, amikor az ilyesmit a kommunista uralmon lévők (sic!) nem nézték jó szemmel és súlyos következményeket is vonhatott maga után. Szerencsére mindez nem következett be, és azóta néhányan, még élő tisztak az osztályból, évente, halottak napján személyesen rójuk le tiszteletünket az elesettek iránt.

Emlékezetem megint kihagy. Két esetre emlékszem, amik bizonyára összefüggésben voltak egymással, legalább is a távolságok közelségéből kiindulva. Talán egy napig voltam védő állásban Mezőkövesd határában, de hogy ott mi történt, azt nem tudom. E helyet csak azért nem felejtettem el, mert kinn feküdvé veszem észre, hogy valaki hason kúszva közeledik hátulról hozzám. Valamiféle hírvivőre gondoltam, de kellemesen tévedtem. Az én Csorba Benő legényem érkezett meg egy teli csajka mákos tésztával, amit háziasszonyunkkal készíttetett el, tudva azt, hogy azt nagyon szeretem.

A másik dolog, ami mély benyomást hagyott bennem, az Mezőnagymihály egy közlegelőjén történt. Távol minden ellenségtől ügettünk, oszlopban, teljes biztonságban, amikor motorzúgást hallottunk és nemsoká fel is tűnt egy orosz gép. A „repülő” vezényszóra az egész huszárszázad teljes vágatában szóródott szét legyezőszerűen a hatalmas legelőn és ez felejthetetlen látvány volt. A szétugrás olyan jól sikerült, hogy a repülő, minden igyekezete ellenére, még csak egy sebesülést sem tudott nekünk okozni. Ehhez hasonló „szétterülést” még csak egyet láttam, éspedig 1940. szeptember 9-én, Nagyvárad előtt, amikor a díszelgést vasgárdisták⁸⁹ akarták a repülőtéren megzavarni, és a 18. dandár önálló huszárszázadát bízták meg, hogy csatárláncban fésülje át a terepet.

Az is gyönyörű jelenet volt, és talán az orvlövészek miatt nem is veszélytelenebb.

Aztán következett Gelej, ahova tulajdonképpen késve érkezünk, mert azt hiszem, az eredeti elképzelés az volt, hogy a Tiszán való átkelést akadályozzuk meg.

A század elfoglalta védőállásait, a III. szakasz egy szántóföldön feküdt, szemben egy erdővel, ahol már az oroszok benn voltak. Tőlünk balra vezette Tóth Laci az I. szakaszt, s egy ideig jól összehangoltan tartottuk magunkat, sőt még egyéni „sikerélményben” is részesülhettem. Az orosz egységek ugyanis az erdőtől védetten nyugodtan, akár célzott lövésekkel is kényszeríthettek minket mozdulatlanságra. Megpillantottam azonban az erdőszélen egy olyan kis házacskát, aminek pad-

⁸⁸ Kováts Tibor III. (1920, Arady Dóra) főhadnagy, a felderítőosztály fegyver- és löszertisztje, a nehéz páncéltörőgyűs-szakasz, majd a páncéltromboló-szakasz parancsnoka. 1945. március 8-án egy balesetben megsebesült, a háború végéig kórházi ápolásra szorult. *György* 113. o.

⁸⁹ Vasgárda (Gardă de Fier): román fasiszta tömegmozgalom, az 1927-ben alapított Mihály Arkangyal Légiója szervezetből alakult ki, ideológiájának részét képezte a nacionalizmus, antiszemitizmus és a populizmus. Politikai módszerek mellett terrorselekmények elkövetése is eszköztárába tartozott. 1940-től az egyetlen engedélyezett politikai mozgalom volt és kiváltságos helyzetbe került. 1941. január 23-án a Vasgárda fellázadt Antonescu tábornok ellen, de a lázadást a román hadsereg német támogatással leverte. Vezetői Németországban lettek menedékre. *Lexikon* 450–451. o.

lásajtaja is volt, mégpedig félig nyitva. Rájöttem, hogy ott kitűnően meghúzódhattak a muszkák és valóban lőhettek bennünket, mint a nyulakat. Hozzám volt beosztva egy nehézpuska,⁹⁰ mellé kúsztam és átvettem azt a huszártól. A hajszákeresztes célzó berendezéssel ellátott fegyverrel remekül lehetett célozni, és bár sosem volt ilyen fegyver a kezemben, tökéletesen láthattam, hogy a lövedék az ajtó közepét találta el és az kivágódott. Nem tudom voltak-e ott oroszok, és hányan, de ettől kezdve onnan nem kaptunk lövést.

Eközben érkezett a századparancsnokság hírvivője, hogy azonnal kezdjem meg leválásomat az ellenségről, mert már felvonulóban van egy század német, amelyik ott minket felvált. Ennek úgy tettem eleget, hogy előbb átkúsztam Tóth Lacihoz, figyelmeztetni arra, hogy én most elvonulok, lehetséges, hogy rögtön utánam nyomulnak az oroszok, vigyázza tehát a hátát. Eközben vitték hátra sebesülten szegény Maginyecz örvezetőmet,⁹¹ és látom eldőlni a légnomástól helyettesemet, Szoboszlai szakaszvezetőt – ekkorra már előléptettem – aki aztán nem volt hajlandó kórházba menni, hál' Istennek rövidesen fel is épült.

Elrendeltem a visszavonulást és visszahúzódva jelentkeztem a falu közepén akkor elhelyezett parancsnokságon. De abban a szempillantásban kaptam az újabb parancsot, hogy foglaljam vissza állásaimat, mert – ahogy gondoltam – az oroszok abba már benyomultak, sőt a falu szélét is elérték már. Az történt ugyanis, hogy a német egység parancsnoka azt a kérdést intézte Alezredes úrhoz, hogy milyen tüzérségi támogatásra számíthat a védelemben, és amikor meghallotta, hogy legfeljebb két gránátvetőt tud rendelkezésükre bocsátani, akkor megfordult, és kijelentve, hogy tüzértámogatás nélkül ő nem kockáztatja az emberei életét – eltávozott.

Állásaimat természetesen már nem tudtam visszafoglalni, viszont azt is tudtam, hogy Tóth Laci hátába kerültek az oroszok. Most már csak a falu védelmére szorítkozhattunk, a parancsnokság áttelepült a falu túlsó végén elterülő temetőbe és általános visszavonulót fújva, ki-ki ott lödőzött az oroszra, ahol éppen volt, lassan hátrálva a temető felé, ahol lovaink is voltak. Csak Tóth Laci hiányzott, mert ő kénytelen volt kitérni a hátába került oroszok elől, s fogalmunk sem volt, hogy ezt a manővert merre hajtotta végre. Végül már erősen szürkült, amikor Gelej délkeleti határán láttuk szakaszával feltűnni, bár bizonytalanok voltunk, hogy nem oroszok jönnek-e ott? Aztán minden jóra derült ki [sic!], gyors iramban lóra ültünk és éjjeli menetben értük el Felsőábrányt, ahol beszállásoltunk.

Amikor reggel felébredek, látom ám, hogy Tóth Laci mellett levő ágya üres. „*Hol a zászlós úr?*” – kérdem Benőt, mire kiderült, hogy míg én mélyen átadtam magam az álom gyönyöreinek, őt riasztották és az I. szakasszal felderítésre kellett mennie. A feltételezés az volt, hogy „esetleg” a kb. 10 km távolságra fekvő Vattán túl, ugyancsak 10-12 km távolságra eső Emődön lehetnek már orosz előőrsök. Ennek megfelelően Laci, különösebb biztosítás nélkül, oszlopban indult Vatta felé, és mielőtt a falut elérte volna, a Harsány felé való útelágazásánál álló német terepjáró gépkocsi mellett álló német tisztektől vidáman megkérdi, mi van a faluban? Azok ugyanolyan kedélyesen válaszolják, hogy még nagyon messze vannak az oroszok, mehet teljes nyugalommal. Laci be is ment és ez lett a végzete. A faluban ugyanis, jól elrejtőzve, már legalább egy ezred orosz tartózkodott, az mind órá várt a falu közepén, miután az „ál német tiszték” jól félrevezették őt. A falu közepén aztán pillanat alatt közrekapták, így nem volt mást mit tennie, mint magát megadnia. Ez történt november 8-án, így esett fogságba Laci a huszárokkal és lovaival együtt.

Anélkül, hogy a történetekről értesültünk volna, még aznap nyergelt a megmaradt huszárszázad, és megindult ugyancsak Vatta felé, szélesebb körű felderítés céljából. Nyugodt menetben, oszlopban, különösebb biztosítás nélkül, teljes biztonságban haladtunk a falu felé, és ugyanaz a párbeszéd folyt le a harsányi elágazásánál, mint amit Laci is lefolytatott. Csak a folytatás történt másként.

A századot Alezredes úr vezette, én közepén haladtam, szakaszom végével zárult együtt a század is. Alig hagyjuk el az elágazást, amikor erős dörrenéseket hallok hátulról, s szakaszom hátulja vágatában szinte lerohan. Már erélyesebb kifejezésekkel adok hangot elégedetlenségemnek, amikor

⁹⁰ 36 M. 20 mm-es nehézpuska; eredetileg páncéltörő fegyverként rendszeresítették, de e feladatkörben már nem felelt meg, ugyanakkor precíziós fegyverként, élőerő és gyengébb fedezékek ellen hatékonyan alkalmazták. Horváth János: Szovjet és magyar páncéltörő pusokák összehasonlítása és értékelése. *Haditechnika*, XXII. (1986) 4. sz. 28–32. o.

⁹¹ Maginyecz János (1917, Pirovcsi Judit) örvezető, 1944. november 7-én sebesült meg.

jelentik, hogy a szakasz hátulját ágyúval lövik, van ott már halott, sebesült is, a lovak a becsapódástól vadultak meg. Akkor figyelek én is jobban oda és látom, hogy szegény Moldován Janó teljesen szétlőve, holtan fekszik az országúton, mellette vergődik lova is, aztán van még egy sebesült is és természetesen óriási a zűrzavar. A lőszeres taligással azonnal visszaküldtettem a sebesültet és aztán teljes rajta-rajtában vágtazők előre Alezredes úrhoz jelenteni a rajtaütést. Mire utolértem, ő már a bevezető út mély bevágásában haladt, semmit nem hallhatott és nem tudhatott, és a legnagyobb megdöbbenéssel hallgatja referátumaimat, hiszen a német tisztek egész másként informálták őt.

A mély bevágás miatt visszafordulni már nem lehetett, de nem is lett volna célirányos, hiszen a láthatatlan ellenség hátulról tüzelt ránk. Így nem maradt más hátra, balkézről volt egy kocsi feljáró a temetőbe – micsoda előjel – odavezette a századot. Ahelyett viszont, hogy kijáratot keresett volna az ellenségtől való leváláshoz, „*tűzharchoz lóról!*”-t vezényelt, a lehető legrosszabbat, amit ilyenkor tenni lehet és kell. Beszorítva ugyanis a sírok közé, lehetetlen az egyes sorok 4 lovát összeköplizni, de még ha ezt meg is tehetjük volna, mire ez megtörténik, a karabélyokat a huszárok a vállukról leszerelik és megkezdeneik tüzelni az egyáltalán nem látott ellenségre, addig annyi idő telik el, hogy az ellenség halomra löheti az egész társaságot. Nem beszélve arról a lehetetlenségről, amit a lövésektől megvadult lovak okoznak, hogyan lehet ilyen körülmények között védőállást felvenni, és milyen irányban?

Szerencsére pillanatok alatt átláttam, hogy nagyon szerencsétlen volt az intézkedés és miután Alezredes úr közelében voltam, rögtön kértem, hogy rendeljen el lóra szállást és igyekezzünk kijutni a temető beszorítottságából, mert itt lehetetlen védekeznünk. Természetesen Alezredes úr is azonnal átlátta, hogy nincs más mit tenni, kiadtuk a parancsot a lóra szálláshoz és a temető ellenkező irányában elkezdünk kijáratot keresni, mindezt természetesen a legteljesebb tüzelés mellett. Fokozta a bajt, hogy a temető drótkerítéssel volt körülkerítve, amit lóval ugratni nem lehet, tehát csak akkor menekülhetünk ki a kutyaszorítóból, ha valami kijáratot találunk.

Végre megleltük a keskeny hátsó kijáratot és megindultunk vissza, Felsőábrány irányába, kb. 2–300 m távolságra párhuzamosan az országúttal, ahol az orosz géppuskák fel voltak állítva és teljes erőből tüzeltek ránk. Nem volt mit tenni, igyekeztünk mindinkább a géppuskák tűzhatása alól kikerülve tovább vágatni, és akinek sikerült, az hazaérhetett, akinek a lovát vagy saját testét golyó érte, az sajnos ott maradt. Hosszú út volt, mire teljesen kivonhattuk magunkat a géppuskák tüze alól, pontos számot nem tudok, de emlékezetem szerint az egész századból összesen kb. 60-an érkeztünk meg kötelékben Felsőábrányba. Estére azután jó néhány ló és huszár érkezett még, de bizony a már így is csökkent létszámú huszárszázad további súlyos veszteséget szenvedett. Ekkor vesztettük el a rajtam kívül még megmaradt csapat tisztet, dr. Pfeiffer Pistát is, aki comblovással úszta meg a nehéz „vadászlovaglást”.⁹²

Most tehát világossá vált, hogy nem, hogy esetleg Emődnél vannak már az oroszok, hanem tőlünk 10 km-re, már az első falu meg van rakva ellenséges seregtestekkel [helyesen: csapattestekkel – Gy. S.], tüzérséggel stb. Este Somos Feri árkászszakasz parancsnok,⁹³ százados kapott is parancsot, hogy embereivel, az én támogatásommal, támadja meg Vattát és kísérelje meg a faluba való behatolást. El is jutottunk a falu aljáig teljes sötétségben, amikor Feri belátta, hogy itt nincs mit tennünk. A rendelkezésünkre állott mintegy 50–60 emberrel a falut még meglepetésszerűen sem lehet megtámadni, nem hogy elfoglalni.

Másnapra azután a Felsőábrány–Vatta közötti út mentén a kerékpárosok foglaltak meglehetősen erős védőállást, a faluban maradt egységek biztonságban érezhették magukat. Talán első, vagy második este nagy „huri-huri”-zás hallatszott Vatta alól, ott bizonyára megnyomták a kerékpárosokat, de a derék honvédek keményen helytálltak.⁹⁴ És ekkor kaptam egy parancsot, aminek eredetét és értelmét a mai napig nem tudom megfejteni.

⁹² A hivatalos veszteséglista szerint a huszárszázad Vatta és Felsőábrány térségében 2 halott, 8 sebesült és 39 hadifogoly volt. A tényleges adatok ennél jóval magasabbak lehettek. *György* 95. és 101. o.

⁹³ Vitéz Somos Ferenc (1913, Ruff Katalin) százados, az árkászszakasz, majd 1945. február 6.–március 2. között a felderítőosztály parancsnoka. *György* 112. o.

⁹⁴ A kerékpáros század vesztesége Vatta–Felsőábrány térségében a fennmaradt adatok szerint 28 hadifogoly és eltűnt volt. *György* 93–94. és 96. o.

Felsőábrány községtől Vatta felé keleti irányban látható egy Sashalom nevű dombocska, olyan 2–3 km távolságra, amivel szemben feküdt tulajdonképpen az országút melletti árokban védőállást elfoglaló kerékpárosszászad és más egységek. Onnan, ahol a huszárszászad maradványa szállásolt, egy nagyon ritkás akácfasor vezetett az országúthoz, a védőállást tehát azon viszonylag észrevétlenül közelíthette meg bárki. Kapom a parancsot, hogy embereimmel ezen a fasonon végighaladva érjem el az országutat, és azután vonuljak fel Sashalomra, és ott helyezkedjek figyelőállásba. Mindehhez rendelkezésemre állott, mindenkit összeszedve az adott pillanatban – hiszen a századmaradvány részei a kerékpárosokhoz csatlakozva feküdtek védőállásban az országút mentén – 9, azaz kilenc huszár. Igaz, volt egy golyószórónk is!

Gondolkodásra nem volt idő, megindultam a huszárjaimmal és baj nélkül el is értem az országutat, ahol dr. Balogh Imre kerékpáros hadnagy⁹⁵ feküdt. Nagy örömmel fogadott, azt hitte, hogy leváltására, de legalább is megerősítésére érkeztem, de nagyot csodálkozott, mikor előadtam feladatom lényegét. A Sashalom éppen vele szemben feküdt ugyanis. A dombon levégott kukoricaszár, kúpokba rakva, gyakorlatilag áttekinthetetlen. Mégis figyelmeztet, hogy vegyem elő a távcsöveget, és nagyon figyelve néztek egy bizonyos irányba, mert leginkább ők is azt a helyet tartják szemmel. Nem kellett nekem se sokáig keresgélnem, legnagyobb megdöbbenésemre azon a helyen nyüzsgő orosz csapatokat lehetett észlelni, és ami a legmegdöbbentőbb volt, a kúpok mögé ügyesen elrejtve 3 db T–34-es harckocsi is állott méltóságteljesen, mozdulatlanul. Balogh Imre barátom némi iróniával kérdezte, hogy „*Te oda akarsz menni a 9 embereddel? Mert akkor köszönjük is el egymástól, hiszen lehet, hogy én is követlek Téged rövidesen oda, ahova Te percekben belül eljutsz.*”

Néhány percig tanácsalanel állottam, mit lehet ilyenkor csinálni? Minden bizonnyal ismét téves tájékoztatás áldozatává válnánk, ha a parancsot végrehajtani megkísérelném. Szerencsére Imre higgadt és megfontolt járásbíró volt civilben, így nem sokat töprengtet, mi a teendő. Javaslatára készíttettem egy kis vázlatot, jelentésben megírtam, mi a helyzet és közöltem, hogy tehetetlenségemben további parancsig ott maradok a kerékpárosoknál. Nem sokáig kellett várnom, talán egy óra sem telt bele és meg is kaptam a bevonulási parancsot. A pihenés azonban legfeljebb 1–2 napig tartott.

Szakaszomat kiegészítették úgy, hogy kb. 20–30 huszárt gyalogharcban lehetett használni. A század elindult Bükkszentkeresztre, én pedig huszárjaimmal védőállást foglaltam Kisgyőr előtt. A szolgálattal nem lett volna nehéz tulajdonképpen, mert a szokásos passziózáson kívüli napi lövöldözésen kívül semmi sem történt, de állásunk olyan belátott helyen terült el, ahol a legkisebb mozgásra, akár csak egy emberre is aknával válaszoltak az oroszok. Ezért aztán a századtörzstől a reggelit, ebédet, vacsorát csak egyszer, sötétedés után küldhették ki, addig nem volt mit tenni, feküdni kellett az árokban.

Ebben az állapotban leledzettünk XI. 29-én estéig, amikor váratlanul megérkezett Pék Bandi, lovainkkal együtt, azzal, hogy leváltanak engem. Nagyobb öröm igazán nem érhetett, mert több, mint 2 hétig ilyen körülmények között feküdni november végén egy árokban igazán nem volt szívderítő, ha pillanatnyilag úgy is nézett ki, hogy nagyobb veszély nem fenyeget.

Tájékoztattam Bandit, hogy jobbról és balról német egységek fekszenek hasonló helyzetben, de igen jó az összeköttetésünk, esténként felkeressük egymást, és tájékoztatást nyújtunk a szükségésekről. Ezután lóra ültünk és nagy boldogan mi is megtértünk Bükkszentkeresztre.

Másnap hajnalban felpakolt az egész század és a Bükk-hegység csapásain haladva mentünk fel lóháton és a fogatainkkal Bánkútra, a menedékházig. Szép teljesítmény volt ez, különösen a fogatainktól; zengett is az erdő a hangos ló biztatásoktól!

Az, aki ezt nem élte át, nem tudja elképzelni, mit jelentett számunkra ez a menedékház. Fűthető és használható fürdőszobája volt, tisztességes ágyban aludtunk, terített asztalnál vacsoráztunk, s ne soroljam tovább azt a sok gyönyörűséget, amiben részünk volt ott. Dél felé aztán megjött a meglepetés. Megérkezett Pék Bandi, összesen kb. 9 huszárral, s nehéz lett volna megállapítani, hogy melyikük van ziláltabb állapotban.

Az történt ugyanis, hogy távozásunk után rövidesen felkereste Bandit egy német őrmester és egy tisztessel azzal, hogy ők az összekötők, és ha Bandi megengedi, ott is éjszakáznának. Miért ne tehetné, gondolta Bandi, legalább egy kis társaságuk is akad.

⁹⁵ Dr. Balogh Imre (1914, Kristófóri Anna) tartalékos hadnagy, 1944. szeptember 10-től kerékpárosszakaszparancsnok. *György* 113. o.

Igen ám, de reggelre, arra ébredtek, hogy a ködös szürkületben észreveszik, hogy mindenféle irányból, még hátulról is katonák közelednek feléjük, és mint kiderült, nem a szomszédos németek voltak azok, hanem ellenségek! Legjobban a német őrmester volt megdöbbenve, mert pillanatok alatt átlátta, hogy társai az éjjel szó és figyelmeztetés nélkül elhagyták állásaikat és őket „csalátkül” hagyták a magyar egységnél. Mire mindegyik rájött, már kizárt dolog volt védekezni, csak két lehetőség maradt számukra: menekülni, vagy megadni magukat. Egyes huszárok velük együtt futásnak eredtek, mások kidugtak valami fehér zsebkendőt, megadásuk jeléül. Bandi is inkább a futást választotta, a két némettel együtt, akiket mellőle lőttek ki, de neki sikerült valahogy egérutat nyernie, és a kapott tájékoztatás alapján a megmaradt 9 huszárral Bánkútra teljesen kimerülve megérkeznie. Igaz, a remek báránybőr bundáját is sikerült megtartania, nem is gondolt arra, hogy könnyebben fúthatott volna, ha azt lehányja magáról.⁹⁶

Innen aztán Putnokon keresztül Rudnyára⁹⁷ érkeztünk, ahol egy jó barátom, volt iskolatársam szüleinél, akiket előtte való nap fosztottak ki csalárdul a németek, Soldos Árpádeknál⁹⁸ kaptunk egy jó vacsorát és pihenőhelyet. Itt történt aztán, hogy hűségese, derék lovászmotól végleg meg kellett válnom.

Ridzon Jóska lovászsom és Szlanyecz Gyurka huszárom⁹⁹ ugyanis a szomszédos községben, Szkároson¹⁰⁰ voltak otthon, így érthető, hogy szívük facsarodott, ha rá gondoltak, hogy ők innen továbbmenjenek. Estefelé besomfordál legényem, Csorba Benő és láttam, hogy valamire készül. Jelenti is, hogy a két mondott huszárom itt van, és beszélni szeretne velem. Egy perc kételyem nem volt azzal kapcsolatban, hogy ez mire irányul. Be is oldalognak nagy szegyenkezve, aztán Jóska az ő tótos, „Mikszáth Kálmán-ízű” magyarságával nagy szerényen előadja, hogy hát ők itt volnának otthon, és ha már így hozta a sor, minek mennének tovább, hiszen a háborút már úgy is elvesztettük...

Igazat kellett nekik adnom, szívem megesett rajtuk, összeöleleztünk és bizony könnyezve vetünk egymástól örök búcsút. Még figyelmeztettem őket a csapatcsendőrokról is, de megnyugtattak, hogy őket itthon senki meg nem találja, de különben is – és sajnos így is történt – 1-2 nap múlva már az oroszok lesznek itt az urak.

Nem sokáig búsonghattam veszteségemen, másnap szürkületkor hívat Alezredes úr és tolmácsolja a hadosztály parancsát, hogy önkéntesekkel azonnal induljak útnak Rozsnyóra, ott jelentkeznek a vezérkarnál, ahol megkapom a további parancsokat. Az történt ugyanis, hogy az oroszok valahol rést ütöttek és nekünk a továbbhaladásukat el kellett reteszelni. Az igazat megvallva nem örültem a „megtiszteltetésnek”. December első napjaiban, kb. 30 km-es utat megtenni éjjel, fölfelé a hegyeknek, nem kecsgetett túlságos multságokkal, nem beszélve az ismeretlen feladatról.

Szállásomon összehívtam a szakaszomat és kértem önként jelentkezőket. Persze az történt, amit vártam. Mindenki kilépett, nagy örömmel. Lóra ültünk és irány Rozsnyó, a bizonytalanság felé. Úgy éjfél tájt érkeztünk meg, jelentkeztem a vezérkarnál, ahol közlik, hogy szerencsére mégis sikerült az oroszokat időben megfogniuk, így bevetésünkre nincs már szükség. De ne menjünk vissza Rudnyára, hanem térjünk meg Betlérre, mert néhány nap múlva úgyis utánunk jön maga a század is. Kértem beszállásolási parancsot Betlért illetően, de közölte velem az ügyeletes tiszt, hogy arra nincs szükség, mert a falu teljesen üres. Megnyugodva indultunk útnak a néhány km távolságra fekvő falu felé, de mekkora volt a meglepetésünk, amikor odaérve tapasztalhattuk, hogy abban egy egész magyar és német hadsereg van már beszállásolva. Kétségbeesésem teljes volt. Éjfél után 1–2 óra, –10–15 fok (sic!) hideg, méteres hó, kis falu, tele idegen magyar és német egységekkel, a hátunk mögött 40 km-es út, mi következhet még?

⁹⁶ Az osztály veszteségei 1944. november 29-én Kisgyórnél 16 hadifoglyot és eltűntet tettek ki a fennmaradt adatok szerint. György 96. o.

⁹⁷ Feltehetőleg Rozsnyórudna – ma Rudná – nevű település, mely Rozsnyótól nyugatra, 5 kilométerre található, a következő bekezdésben szereplő Szkárosról körülbelül 25 kilométerre északkeletre.

⁹⁸ Személyével kapcsolatban további adatokkal nem rendelkezünk.

⁹⁹ Szlanyecz György tartalékos huszár, lőszeres taligás, december első napjaiban parancsnoka tudtával egységétől eltávozott.

¹⁰⁰ Ma Skeresovo, Gömör vármegye, Tornaíjai járás; az említett Rudná településtől mintegy 25 kilométerre délnyugati irányban, tehát inkább közeli településnek volt tekinthető, ennek ellenére valószínű, hogy a két huszár vállalta a „hazatéréssel” járó kockázatot.

Nem így Szoboszlai és Benő. Ne tartsak én semmitől, majd ők elintéznek mindent, csak várjak egy kis időt ott, ahol vagyok. Mit is tehettem mást, nagy dideregeve vártam „jelentésüket”, ami nem is váratott sokáig magára. Jelentik, hogy minden huszár és ló jó helyen van, nekem is találtak egy kiváló szállást. Igaz, csak egy konyhában, mert az egyik szobában német tisztok, a másikban pedig a háziak tanyáznak, de legalább jó meleg van. Így aztán megoldották a problémánkat, és néhány napig élvezhettük a semmittevést. Házigazdánk egy szlovák ember volt, megértettük egymást anynyira, hogy már a második nap megajánlotta, hogy álljak a partizánok közé, ahol a fia is szolgál. Szívesek voltak hozzánk, elláttak minket élelemmel, de gyűlölték a másik szobában élő németeket és azok részére még egy szál tüzelőfát sem voltak hajlandóak bevinni.

Aztán megérkezett tényleg a huszárszázad is, Kaszanyitszky Bandi is hozzám költözött, néhány kedves napot töltöttünk ott, megtekinthettük a tönkretett, gyönyörű Andrassy-kastélyt is, ahol páratlan értékű vadásztrófea mehetett kárba és veszendőbe. Ezután következett életem legnehezebb menete, irány Királyhegyalja, gyalogmenetben. Ezt az utat a szó szoros értelmében gyalog tettük meg, mert a jeges országiton lovaink élesre vasalt lába is annyira csúszott, hogy életveszély volt rajtuk ülni. Így kantárszárukat fogva, csúszkálva tettük meg reggeltől estig a 60–70 km-es utat, gyalog, huszárcsizmában, igaz, azon sarkantyúval! No, de ezen is átestünk és igazán kedves helyre érkeztünk. Csodáltam a sudár növésű szlovák legényeket és lányokat és nem panaszkodhattunk semmiféle faji gyűlöletük ellen. Barátságos, szíves házigazdák voltak, még akkor is, ha „hivatlan vendégként” érkeztünk is ide. Itt ért minket a karácsony. Ünnepelethtünk barátságos és gyönyörű környezetben, de csak magunk között, családunktól távol. Zvekan Feri bajtársunk tájékoztatása szerint Kováts Tibor hivatásos főhadnagy református istentiszteletet és Úrvacsora vételi lehetőséget is biztosított, én nem lévén református, ezen nem vettem részt, de elképzelem, hogy a legénység ezen hitet valló része annál inkább megjelent az istentiszteleten. Jómagam saját karácsonyt rendeztem „lakásomon”, ahol kis karácsonyfát állítottunk és díszítettünk fel lehetőségeink szerint, majd mindannyian elénekelünk egy karácsonyi dalt, a Himnuszot és a Szózatot, szétosztottam az összes, tekintélyes mennyiségű Honvéd és Levente cigarettámat, amivel kinek-kinek őszinte örömet okozhattam, én pedig fogadalmat tettem, hogy addig nem gyújtok rá, míg kis családommal ismét nem találkozom. Be is tartottam! A Szózat elhangzása után mindannyian megöleltük egymást és egy darabig még együtt maradván, mindenki hazagondolhatott.

Szilveszterre Breznóbányára települtünk át, ott vészeltük át az év utolsó éjszakáját.¹⁰¹ Ezen a környéken már javában garázdálkodtak a partizánok, de csodálatosképpen az országiton haladó gépkocsik közül mindig csak azok robbantak fel, amelyek német zászló alatt robbogtak. Mégis úgy gondolták, hogy ezt a veszélyt mi, magyarok tudjuk a leghatékonyabban elhárítani, parancsot is kapott tehát a huszárszázad, – illetve a töredéke – hogy Pék Bandi parancsnoksága alatt keresse fel az „X völgyben”¹⁰² elhelyezkedő, partizánparancsnokságot magába foglaló vadászházat és azt semmisítse meg. Ehhez rendelkezésre állott 2 tiszt, kb. 120–140 főnyi legénység és 1 db német villámgéppuska, amivel még egyetlen huszár a lövést nem gyakorolhatta. Megindultunk gyalog, majd letérve a főútvonalról, egy roppant szűk szorosba értünk, amelynek szélessége 5–6 m lehetett, s mellette azonnal meredeken emelkedő, „égingerő” havas, sziklás hegyoldal, mindkét oldalon. Az úton töretlen hó, olyan térdig érő magasságú. Megtettünk már vagy 5–6 km-t anélkül, hogy közel s távol bárkit, vagy bármit észlelhettünk volna. Oszlopban haladtunk, csak elől haladó közelbiztosítókkal, mert a roppant meredek, sziklás és magas hóval borított hegyoldalra oldalbiztosító nem volt kiküldhető. Az oszlopot én vezettem és Pék Bandi zárta be. Arra leszek figyelmes, hogy a tőlünk 2–300 m-rel előbb haladó közelbiztosítóink megálltak és vadul integetnek, hogy menjünk előre. Egy hírvívő kíséretében ezt meg is tettem, és meglepőde látom, hogy a huszárok két, civilek öltözött partizánnal tárgyalnak, akik közül az egyik tökéletesen beszél magyarul. Közös üdvözlés után a két partizán meghívott minket parancsnokuk nevében a közeli – onnan még nem látható – vadászcastélyba, mert tárgyalni óhaját velünk. Látván habozásomat, a magyarul beszélő fiú nyomatékosan kéri, nehogy valamilyen

¹⁰¹ A 16. felderítőosztály 1944. december utolsó napjaiban települt Breznóbányára (Brezno), január 17-én egyes alosztályai Dobsinán állomásoztak. A Ráth hadnagy vezette III. huszárszakaszt is ezekben a napokban vezényelték a Szilicei-fennsíkra, ahol végül legkésőbb január 19-én adták meg magukat. *György* 72. és 76. o.

¹⁰² A térképek alapján a térségben négy völgy felel meg a visszaemlékezésben leírtaknak, azonban az említett esemény helyszínét ennél pontosabban megállapítani nem lehet.

retorziót kíséreljünk meg velük szemben, mert ez végzetes következményekkel járna az egész századra. Felhívta figyelmemet bizonyos pontokra, amikhez hasonlók végig sorra el vannak helyezve az út mindkét oldalán anélkül, hogy láthatnánk, és amelyek adott jelre percek alatt olyan tüzzel árasztathatnának el mindannyiunkat, hogy teljes megsemmisülésünk csak pillanatok kérdése lenne.

Miután a jól elrejtett különböző könnyebb és nehezebb fegyverek létezéséről magam is meggyőződhettem, a hírvivőt hátra küldtem Bandiért, hogy közösen gondoljuk át, hogy egyáltalán mit tehetünk. Bandi előre is jött, majd négy szemközti megbeszélés után ismét tárgyalásba bocsátkoztunk a két partizánnal. Azok ragaszkodtak a látogatáshoz, mert e nélkül most már nem engedhetnek vissza alakulatunkhoz. Nem volt mit tennünk, a huszárokat figyelmeztettük, nehogy fegyverükhöz nyúljanak, és megindultunk a partizánok irányítása mellett a titokzatos vadászház felé, ami rövidesen a szemünk elé is tárult. Amit ott mindjárt láthattunk, az minden esetre félelmetes volt.

A csinos, fából épült vadászház körül több száz civilbe öltözött, felfegyverzett fiatalabb és idősebb férfi és nő jött-ment, végezte a dolgát, de tulajdonképpen komoly ügyet nem nagyon vetettek ránk. Kettőnket bevezettek a parancsnok elé, aki egy „minden földi jóval” megrakott asztal mellett ült, már meglehetősen „virágos” hangulatban. Felállva, udvariasan köszöntött minket, be is mutatkozott. Kijevi férfi volt, még nevét és ottani címét is felírta számomra, amit sajnos időközben elvesztettem.

Az asztalhoz invitált bennünket és kérte, hogy delektáljuk¹⁰³ magunkat mindazzal, amit ott látnak. Valóban élvezkedhettünk [sic!] volna sok minden olyanban, amit már évek óta nem is látnak, de előbb megköszönve a szíves invitálást, visszautasítottuk, mondván, hogy furcsa volna, ha mi itt élvezkedhetnénk egy gazdag vendéglátásban, mialatt fázós embereink odakint ugyanebben nem részesülhetnek. Elmosolyogta magát a parancsnok és kérte, nézzünk ki az ablakon, mit látunk? Amikor ezt megtettük, tapasztalhattuk, hogy szó sincs nélkülözésről, mindegyik huszár kezében már egy butykos, másik kezében egy gyönyörű kenyér, szalonna és egyéb finomság és javában falatoznak már, társalogva a partizánokkal. Azok nemzetiségi összetétele ugyanis nagyon vegyes volt, beszéltek ott németül, angolul, franciául, oroszul, olaszul és magyarul is. Valóban nemzetközi társaság volt együtt.

Aztán megindult közöttünk a tárgyalás, tolmács közbenjöttével [sic!], a legbarátságosabb hangnemen. A parancsnok külön köszönetet mondott nekünk, hogy a Honvédség tagjai sehol nem zaklatják a lakosságot, ennek tudható be, hogy általában közöttünk ritka az összeütközés. Közölte velünk azt is, hogy tudtak érkezésünkről, felfegyverzett figyelőik végig kísérték minket egész találkozásunkig és most azt az ajánlatot teszi, hogy maradjunk náluk!

Nem hiszem, hogy csökkentem „tekintélyemet” azzal, ha kimondom, hogy mindketten nagy bajban voltunk. Tulajdonképpen beleestünk egy kelepcebe, amiből egyelőre nem látnak a kivezető utat. Természetesen sok minden másról is elbeszélgettünk, részletekbe kár volna bocsátkoznom, de egyébként se tehetném már, hiszen azóta a kérdések régen elintéződtek, el is vesztették aktualitásukat. De végül is kijelentettük, hogy nem maradunk, megköszönjük a barátságos fogadtatást, megígértük, hogy a lakosságot továbbra sem zaklatjuk. Ő is belátta, hogy a további magyar–partizán jó viszony érdekében az a helyes, ha álláspontunkat elfogadja.

Hírvivőink útján pillanatok alatt összeállítottuk a századot, a legnagyobb szívéllyességgel búcsút vettünk egymástól, majd kölcsönös „díszlövések” kíséretében megindultunk hazafelé, meglehetősen nyomott hangulatban. Egész úton éreztük, hogy figyelő szemek kísérnek, de kiszolgáltató helyzetünkben meg sem kíséreltük, hogy bármi olyat elkövessünk, ami embereink életét kockára teheti. Igaz, magatartásunk felfogható volt az „ellenséggel való cimborálásnak” is, én azonban úgy fogom fel, hogy előnyösebb volt hazámnak több száz ember életét megmenteni, mint „hősködni”, céltalanul őket azért feláldozni, hogy netán néhány német gépkocsival kevesebb robbanjon fel.

Breznóbányán nem sokáig tartott pihenésünk. Szakaszomat riadóztatták, s lóháton közelítettük meg a Szilicei-fennsík¹⁰⁴ ahol a menekülésük miatt elhagyott német állásokat kellett elfoglalnunk. Visszavonulásuk akkor már olyan tömeges és erőszakos volt, hogy alig tudtunk lóháton eljutni célunkig.

¹⁰³ Gyönyörködtesük.

¹⁰⁴ Breznóbánya és a Szilicei-fennsík között a távolság 70–90 kilométer, nehéz terepen. Elképzelhető, hogy a III. lovasszakasz előbb Dobsinára települt (január 17-én biztosan állomásozott ott a 16. felderítőosztály néhány, közelebből meg nem nevezett alegysége, Győry Mihály alezredes parancsnoksága alatt – György 76. o., 30–35 kilométerre (kb. egy napi menetre) a fennsíktól.

Lóról szállva aztán felballagtunk a szörnyen sivár hegytetőre, ahol sziklán, no és havon kívül más nem volt látható. Állásaink jól kiépítettek voltak, bunkereink kellemesek, jól védtek a föld alatt, és ami a legkellemesebben meglepett bennünket, tele voltak konzervekkel és palackos italokkal stb. Úgy látszik, a németeknek nagyon sietős volt a távozás!

Hideg volt kegyetlenül, de még fűtöttünk is magunknak, a vonalon viszonylag csend volt, a szokásos „gyakorlatozásszerű” lövöldözésen kívül más nem történt. De valahogy nem tetszett nekem huszárjaim hangulata, és ami a legfeltűnőbb volt, Csorba Benő legényem is kikéredzkedett velem a védőállásba. Ilyesmire tisztí legények ritkán vetemednek. Aztán sejtésem véglegesen megerősödött, amikor hűséges helyettesem, Szoboszlai őrmester, – akkorra már őrmesterré léptettem elő – úgy bizalmas kettesben megkér, hogy bármi történjék is, csak figyeljek rá, ne veszítsem őt szem elől.

A szomszédainknál egy-egy este erőteljesebb csetepaték hangjai hallatszottak, mi viszont nyugodtan voltunk. Aztán megindult a támadás, és észreveszem, hogy a védekezés csak úgy ímmel-ámmal történik. Akkor kér kihallgatást Szoboszlai őrmester vezetésével Kolozsi szakaszvezető, meg két huszár, Benő jelenlétében, aminek céljáról akkor már meg voltam győződve. És minden úgy is történt, ahogy elképzeltem.

Közlök velem, hogy mint magam is tudom, körül vagyunk véve, a harapófogóból legfeljebb csak nagy veszteségek árán tudnánk – már akik – kibújni. Ők elhatározták, hogy megadják magukat, és arra kérnek engem, hogy ne csak ne akadályozzam meg őket ebben, hanem tartsak én is velük. Mint mondták, mindeddig jóban-rosszban kitarottunk bajtársiasan egymás mellett, ők mindenképp ragaszkodnak ahhoz, hogy továbbra is, minden körülmények között velük maradjanak. Ezen elhatározás olyannyira végleges bennük, hogy ennek érdekében velem szemben még „erőszakhoz” is képesek folyamodni.

Lehet, hogy a Szolgálati Szabályzat ilyen esetekre is tartalmaz határozatokat, de ezek akkor nem jutottak eszembe.

A harcok folytatásának szükségességéről egyáltalán nem voltam meggyőződve, Szálasiékát a legmélyebben megvettem, hazánk 9/10-e már orosz megszállás alatt állott,¹⁰⁵ illetve a német határnak a háború borzalmaiktól való megmentése volt a cél. Embereimmel mindig a legbensőbb viszonyban voltam, minden helyzetben hívek voltak hozzám, és most is olyan aggódó feszültséggel figyelték reagálásomat, hogy csak egyetlen elhatározásra juthattam, a magam részéről is befejezni itt a háborút.

A megadás tisztességes körülmények között folyt le, a parancsnok engem a legnagyobb udvariassággal fogadott, ki sem hallgatott, s amikor azt kértem, hogy ne különítsen el legénységemtől, ehhez is azonnal hozzájárult. Lefegyvereztek bennünket, de semmi egyebet el nem vettek senkitől.

Aztán reggel teherautóba ültünk és lementük egy faluig, ahol egy orosz GPU-s¹⁰⁶ ezredes hallgatott ki. Ez nem ment simán, olyannyira, hogy kijelentette, hogy ha nem teszek vallomást, föbe lövet, mint kémet. A dolog ugyan nem nagyon tetszett nekem, de közöltem vele, hogy ez esetben sem fog tudása és ismerete gyarapodni, belátván tehát ennek szükségtelenségét, ettől eltekintett. Visszaszállított legénységemhez, akik kitörő örömmel fogadták visszatérésemet és aztán meg se álltunk Felsőzsolcáig, ahol sajnos végül mégis el kellett válnom hűséges bajtársaimtól. Engem tisztí lágerben helyeztek el, ahol már 8 gyalogos tiszt várta szabadulását. Sok mindenre alkalmas a természetem és a szervezetem, de a fogságot nem bírom elviselni. Már harmadik hónapja ettem a rántás és só nélkül puhított száraz borsólevest este és délben, amikor kítavaszkodott és megütötte szaglászomat a „föld szaga” és a szabadság iránti vágy. Így aztán egyik koromsötét este nem sokat haboztam, amikor sűrű tüzelés ellenére harmadmagammal nekilódultunk és sikerült a veszélyes zónából kikerülnöm. Hát ezek az én háborús részbeni emlékeim, hiszen annak nagyobbik része megíratlan maradt. Minden nem juthat az ember eszébe, de nem is lehet mindent papírra vetni.

¹⁰⁵ Valójában ekkor mintegy 70–75%-a.

¹⁰⁶ Állambiztonsági.